

Volwassenheid

1

*vanuit
spiritueel
perspectief*

‘Als ik denk aan volwassenheid vanuit spiritueel perspectief, dan gaat dat voor mij allereerst over de vraag: willen we ons laten raken? En die vraag heeft ermee te maken of we wakker willen zijn. We slapen voor wat er werkelijk toe doet, voor wie er werkelijk toe doet.’

: Désanne van Brederode

in interview, aan vooravond
van Onderwijsavond in

Driebergen, 6 september 2017

Volwassenheid

1 vanuit spiritueel perspectief

5 Beste lezer

6 INLEIDING *Geert Bors*

8 Jaarthema: Volwassenheid

11 OPINIE **Spiritualiteit zweverig? Nee hoor, het is aan de orde van de dag. Ook in het onderwijs.** *Suzanne Niemeijer*

17 INTERVIEW **Willen we ons laten raken, laten roepen? Willen we wakker zijn?**

22 BLOG **Spiritualiteit in de klas? Ik sta erbij en ik kijk ernaar...**
Anke Niessen

25 LEGITIMATIE **Theorie U, het model van Otto Scharmer**

28 ONDERWIJSAVOND **Handle with care**

30 VERSLAG **Désanne van Brederode: Handle with care.** *Joyce van den Bogaard*

35 TERUGBLIK **Twitter, reacties, blogs en geluidsopnames**

40 DUIDING **Geen grote woorden, maar kleine verhalen.** *Maartje Janssens*

46 BLOG **Pesten mag niet, maar ik zeg nu even niets...** *Arjan Moree*

48 BLOG **Waar vind je de moed om licht te laten schijnen op de lastige adventsvakjes met de duistere verhalen?** *Jasja van den Brink*

52 LEGITIMATIE **Biesta over de pedagogische opdracht.** *Luc Stevens*

57 Meer lezen en bestuderen?

58 NIVOZ jaaragenda 2017-2018

60 Over stichting NIVOZ

62 Colofon

Beste lezer

Stichting NIVOZ poogt leraren en schoolleiders te sterken bij de uitvoering van hun pedagogische opdracht, en daarmee in hun pedagogisch handelen. Via deze uitgave (e-book en print) willen we jou als lezer laten deelnemen aan een meer fundamenteel gesprek over goed onderwijs.

In het schooljaar 2017-2018 verkennen we het begrip volwassenheid dat we tot jaartheme hebben verkozen. Een dergelijk onderzoek, kan behulpzaam zijn bij pedagogische vragen die we in de praktijk onszelf en elkaar stellen, dan wel van betekenis zijn bij de waartoe-vraag van onderwijs. Het gesprek voeren we op Onderwijsavonden en in Masterclasses (NIVOZ-podium), en in traject- en coalitiebijeenkomsten (NIVOZ-opleidingen). We bieden verhalen en blogs van leraren, schoolleiders en andere praktijkmensen (NIVOZ-platform hetkind) en doen studie en onderzoek naar legitimerende bronnen en praktijk (NIVOZ-denktank).

Bij onze verkenning onderscheiden we zeven perspectieven:

- spirituele perspectief
- democratisch perspectief
- maatschappelijk perspectief
- filosofisch-ethisch perspectief
- psychologisch perspectief
- perspectief van het curriculum
- perspectief van de opvoeding tot volwassenheid

In de maand september keken we vanuit een spiritueel perspectief. Met Désanne van Brederode – schrijver, filosoof – vonden we een spreekster die vanuit dit deelthema een NIVOZ-onderwijsavond in Driebergen verzorgde. En er was een Masterclass van docente Suzanne Niemeijer. Voor het complete NIVOZ-jaarprogramma verwijzen we naar de NIVOZ-agenda (zie ook pagina 58).

Veel leesplezier

INLEIDING

Wat maakt dat je je aan de taak zet een kind groot te brengen? Zou je een allereerste beginsel kunnen aanwijzen onder het hele project van opvoeding en onderwijs? Onder iedere opvoed- en onderwijstheorie, hoe zorgvuldig en systematisch opgebouwd ook, kom je op enig moment terecht op onbewijsbare gronden, op levensbeschouwelijke uitgangspunten. Je stuit op een bedding van overtuigingen.

Een Darwinist zal zeggen: de *bottomline* is de instinctieve overlevingsdrang om je bloedlijn voort te zetten. Als in jouw leefomgeving lezen en rekenen belangrijke voorwaarden zijn om deel te nemen en om met zo min mogelijk energie-investering zo optimaal mogelijk te beschikken over je primaire levensbehoeften, dan pas je als ouder-dier daar je opvoeding en onderwijs op aan.

Dat is vast waar. Maar voor het opvoeden van een menskind, met al die jaren van zorg die het nodig heeft en in het zelfbewuste besef van onheil en sterfelijkheid dat onherroepelijk de kop opsteekt, is dat ook wat al te kil en karig. Dat houdt geen opvoedend mens vol, met al die doorwaakte nachten, de kleine en grote zorgen, de zelfwegcijferigheid van het ouderschap.

Op een onderwijsavond in 2012 stelde Bas Levering dat opvoeders hun invloed op kind en samenleving systematisch overschatten. 'En weet je,' ging het verder: 'Dat moet ook, om de moed erin te houden. Ondanks teleurstellingen blijven opvoeders geloven. Het optimisme dat ze ertoe doen, houdt ze op de been en houdt ze betrokken.'

Die moed erin houden, dat optimisme, dat blijven geloven, misschien ligt daar de diepste grond wel. Het project van grootbrengen vindt zijn uiteindelijke bedding in de overtuiging dat de wereld een prettige plek is, in de hoop dat het kind het geschenk van het leven zal kunnen aanvaarden, in het optimisme dat je als opvoeder iets kunt toevoegen.

Désanne van Brederode opende ons NIVOZ-jaarthema ‘Volwassenheid’. Op ons verzoek deed ze dat door het fenomeen te schouwen vanuit spiritueel perspectief. *Spiritueel* is een hoog-reactief woord: het geeft stekelige irritatie bij de één en vormt een balsemend bad voor een ander. Ook filosoof Van Brederode had wat moeite met het ‘geestelijke’ karakter waarmee de term is geladen, zoals je zult lezen vanaf pagina 17. Ze spreekt liever over wakkerheid, vertrouwen, wankelmoed, liefdevol waarnemen en begeleiden. Ze maakte de omvattendheid van het spiritueel perspectief daarmee tastbaar voor iedere opvoeder, zoals zal blijken uit vele bijdragen in dit eerste nummer van onze e-bookreeks.

Ooit zat ik een jaar lang aan het ziekbed van mijn beste vriend. We waren 25. Vanaf iets meer afstand zag iedere betrokkene dat het ziekteproces niet ten goede kón keren en dat zijn dood aanstaande was. Maar in de bubbel rond dat ziekbed, met een kleine groep getrouwen, veerden we mee op zijn hoop, zijn vertrouwen. Het was er serieus, maar de sfeer was ook warm en de humor vaak twinklend licht. Hij leerde dat ziek zijn geen gevecht is, maar dat je energiek inzetten om je lot ten goede te keren en overgave te hebben aan dat wat zich onvermijdelijk moet voltrekken, deel zijn van een continuüm. Dichter bij wijsheid ben ik niet geweest dan dat jaar.

Bij zijn dood stuurde zijn geestelijk begeleider ons een uitspraak die voor mij de grondbeginselen van het leven raakt, waarbij er evenveel plek is voor Darwin, voor onze existentiële geworpenheid en onze taak er iets betekenisvols van te maken. Ik durf ‘m hier met jou te delen, beste lezer:

‘Om in deze wereld te leven moet je in staat zijn drie dingen te doen: Liefhebben wat sterfelijk is

Het koesteren tot op het bot, wetend dat je eigen leven ervan afhangt En, wanneer de tijd gekomen is, het te laten gaan, het te laten gaan.’

© **Geert Bors** is verbonden aan de NIVOZ-denktank. Vanuit die rol heeft hij diverse boeken en publicaties op zijn naam staan. g.bors@hetkind.org

JAARTHEMA **Volwassenheid**

Stichting NIVOZ neemt u graag mee in haar overwegingen die hebben geleid naar het jaarthema Volwassenheid. Zeven Onderwijsavonden en elf Masterclasses staan in het teken van het begrip, van een onderzoek dat een mogelijke ingang vormt voor jouw pedagogische opdracht. Als leraar, schoolleider of in een andere onderwijs- of opvoedrol.

De aandacht voor de pedagogische opdracht binnen en buiten het onderwijs neemt toe. Zo wordt het belang van persoonsvorming al algemeen onderkend, mede naar aanleiding van het advies van het platform Onderwijs2032 en de introductie van het begrip *subjectificatie*, een van de drie doeldomeinen van vorming en onderwijs die hoogleraar Gert Biesta onderscheidt. *Onderwijzen* betekent meer dan alleen *socialiseren* en *kwalificeren* van leerlingen. Als gevolg van deze belangstelling is er bij leraren en schoolleiders een toenemende behoefte aan houvast voor de pedagogische oriëntatie.

Hierbij kan het begrip ‘volwassenheid’ behulpzaam zijn. Het lopende schooljaar verkennen we bij NIVOZ vanuit verschillende disciplines en perspectieven dat begrip. Dat gebeurt op Onderwijsavonden, in masterclasses en via online publicaties. Hiermee beogen we dat het jaarthema betekenis krijgt binnen de pedagogische vragen waarmee de leraar of schoolleider dagelijks te maken krijgt.

Volwassenheid wordt door Gert Biesta verbonden aan het verschil tussen wat (vanuit individueel perspectief) ‘gewenst’ is en wat (in het algemeen) ‘wenselijk’ zou zijn. Het leren maken van dat onderscheid is een groeiproces dat misschien wel een leven lang duurt. En die groei gaat niet vanzelf. Leerlingen, kinderen, en ook degenen op volwassen leeftijd, hebben hierin begeleiding nodig; een kader dat gesteld wordt door anderen, die zich voor hun vorming verantwoordelijk voelen.

Actuele en dringende maatschappelijke kwesties – in Nederland en daarbuiten – benadrukken de noodzaak van vorming in het maken van het onderscheid tussen ‘gewenst’ en ‘wenselijk’. Er is sprake van een matig functionerend politiek systeem; van uitputting van hulp- en energiebronnen en onmacht om dat te voorkomen; van uitwassen van consumentisme, en we zien een groeiende ongelijkheid en toenemende polarisatie tussen mensen.

Nu is onderwijs niet de enige manier om deze problemen op te lossen. Maar het is wel noodzakelijk dat we onderkennen dat onderwijs onlosmakelijk met de samenleving is verbonden. In die zin dat het onderwijs niet alleen leerlingen voorbereidt op de maatschappij, maar dat dezelfde maatschappij ook bepaalt wat wij waarderen in onderwijs. En dat de maatschappij daarmee bepaalt hoe scholen eruit zien en hoe leraren en schoolleiders met hun leerlingen omgaan en werken.

Door stil te staan bij de pedagogische opdracht vragen we leraren, schoolleiders en opvoeders in het algemeen om zich te beraden op bovenstaande problematiek. Met andere woorden: om hun eigen volwassenheid te ontwikkelen en te tonen, om daarmee in de complexe relatie en dagelijkse interactie tussen onderwijs en samenleving te bepalen wat ‘het goede’ is om te doen: dus wat wenselijk is, in plaats van gewenst.

De ervaring van verbondenheid – en het invulling geven aan de verantwoordelijkheid die daarmee gepaard gaat – vraagt naar ons idee om een volwassen houding.

Bij volwassenheid en onderwijs denken we allereerst aan vragen als: hoe worden leerlingen volwassenen? Wat is daarbij de rol van leraren en opvoeders? Wat zou een ‘volwassen’, ofwel meer genuanceerd en doordacht, idee van de rol van onderwijs bij het oplossen van maatschappelijke problemen kunnen zijn? Wat verwachten we als maatschappij van leraren, van schoolleiders, en is het ‘wenselijk’ wat dan ‘gewenst’ wordt?

We kunnen ons ook de vraag stellen wat een ‘volwassen’ opvatting van de verantwoordelijkheid voor goed onderwijs is, waar leraren en schoolleiders dagelijks invulling aan geven? ‘Volwassenheid’ duidt hier op de onderkenning van het belang dat leraren ruimte hebben hun eigen keuzes te maken en te onderbouwen. En dat juist deze vrijheid leraren verantwoordelijk en daarmee kwetsbaar maakt.

Kortom, we willen het begrip ‘volwassenheid’ gebruiken om recht te doen aan het complexe, morele en emancipatoire karakter van onderwijs. Voor de vraag naar het bredere doel van onderwijs bestaat geen eenduidig antwoord. Het vraagt van alle betrokkenen om bezinning op persoonlijke waarden én tegelijk een open houding naar die van anderen. Dat is geen voor de hand liggend proces.

In onze verkenning nemen de bekende NIVOZ-pijlers ‘verbondenheid en verantwoordelijkheid’ een voorname plek in. Verbondenheid is er vanuit de ervaring dat we geen losse individuen zijn die zich verhouden tot de wereld tegenover ons, maar dat we in verbinding (kunnen) staan met onszelf, de ander én het andere. En het brengt een bepaalde verantwoordelijkheid met zich mee om die verbinding in stand te houden.

De ervaring van verbondenheid – en het invulling geven aan de verantwoordelijkheid die daarmee gepaard gaat – vraagt naar ons idee om een volwassen houding.

Meer over de ‘pedagogische opdracht’ op pagina 52.

OPINIE Spiritualiteit

zweverig? Nee hoor, het is aan de orde van de dag. Ook in het onderwijs.

Achter het woord spiritualiteit staat bij veel mensen een groot vraagteken. ‘Zweverig,’ zo is een veelgehoorde reactie. Maar gelukkig hoeft het dat niet zo te zijn. Suzanne Niemeijer – docente bij NIVOZ – brengt het begrip naar de dagelijkse praktijk, naar het handelen in relatie tot de leerlingen die je als leraar voor je hebt en de wereld waartoe je behoort.

Ik wil spiritualiteit van zijn zweverigheid ontdoen en juist een vertaling maken naar ons dagelijks mens-zijn en handelen. Voor mij is een spiritueel perspectief op volwassenheid namelijk heel concreet. Het gaat over ‘j jezelf kennen, wakker zijn, weten wat er gebeurt en daar adequaat op kunnen anticiperen.’ En adequaat wil dan zeggen dat jouw respons of antwoord niet alleen goed is voor jou, maar ook voor de ander en voor de wereld waarvan je deel uitmaakt.

Het mooie is: iedereen beschikt over de kwaliteit van helder bewustzijn. Maar laat één ding duidelijk zijn: vanuit een dergelijk bewustzijn – en volwassenheid - handelen is niet iets vanzelfsprekends. Van jongs af aan – eigenlijk al direct vanaf de geboorte - krijg je te maken met twee kanten van het leven. Er zijn allereerst omstandigheden en je komt daarin met mensen in contact die jouw (basis) behoeften vervullen, die je ondersteunen in het ontwikkelen van zelfvertrouwen en veerkracht. *Je wordt gezien en erkend, je voelt je welkom, jouw stem wordt gehoord.* Maar tegelijkertijd kom je ook in situaties terecht waarin je niet (onmiddellijk) krijgt wat je nodig hebt, laat staan wat je verlangt. *Je wilt aandacht van je moeder, maar die is druk met andere zaken. Je wilt iets heel graag en dat mag niet.*

Niet alles verloopt dus volgens onze (kinderlijke) behoeften. Ons brein is geprogrammeerd op (psychologisch) overleven. We zoeken naar oplossingen en zijn daar heel creatief in. *Als ik nu maar... doe, dan...* En we merken dat we ervoor worden beloond. Dat is best handig, maar we creëren daarmee ook een voorwaardelijkheid van ons handelen. *Als ik goed luister, dan vindt mama mij lief. Als ik grappig doe, dan krijg ik aandacht. Als ik net zo goed presteer als mijn broer, ben ik goed genoeg.* Er ontstaat een leven en een wereld waarin we zorg, aandacht, erkenning en liefde kunnen verdienen.

We ontwikkelen gedrag waar iets mee te winnen valt (aandacht, erkenning). Het gaat werken als bescherming (als alternatief) voor het onvervulde verlangen van waaruit het gedrag is geboren. Het biedt een gevoel van veiligheid, van controle. Bij iedere ervaring waarin dit verlangen wordt geraakt, wordt in het brein dezelfde neurologische verbindingen gelegd. Daardoor ontstaan onze patronen. Niet slecht hoor, want wat je vervolgens vaak doet, daar word je ook heel goed in. *Goed zorgen voor anderen, goed presteren, goed voor jezelf opkomen, goed alles kunnen regelen en organiseren.*

Wat kan verwarren is dat je gaat denken dat je zo bent. Want het blijft gedrag waarmee je 'jezelf' beschermt en daar ben je uiterst gevoelig voor. En dat merk je dan ook. *Wat als de zorg niet op prijs wordt gesteld? Wat als er een keer niet goed wordt gepresteerd? Wat als iemand nog beter voor zichzelf opkomt? Wat als de organisatie in de soep loopt?* Dat is de keerzijde. Het staat een echte, open ontmoeting in de weg.

Het gedrag heeft veel opgeleverd, maar tegelijkertijd kan het zorgen voor onwenselijke situaties. Want als de gevoelige knop wordt aangeraakt, wordt het beschermingsgedrag van jou geactiveerd. En wat is dan het gevolg voor de ander? Iedereen die met kinderen werkt en leeft, in onderwijs en opvoeding, weet dat juist kinderen jouw gevoelige knop feilloos weten te vinden. En is zo'n knop eenmaal ingedrukt, dan ben je zelf weer even kind en handel je als een vijfjarige. Met alle mogelijke consequenties. Zomaar wat voorbeelden:

Een juf die als reactie op een kleuter die een Sinterklaasmuts van een kind kapotmaakt, de muts van het betreffende kind doorknipt ('hij moet het maar leren'). Een meester die zijn rumoerige groep uitscheldt voor stelletje onbenullen ('ze doen het om mij uit te dagen'). Een leraar die niet met een collega wil samenwerken ('hij maakt me onzeker'). Een schoolleider die een boze ouder de school uitzet ('zulk gedrag kan ik niet tolereren').

Iedereen die met kinderen werkt en leeft, in onderwijs en opvoeding, weet dat juist kinderen jouw gevoelige knop feilloos weten te vinden. En is zo'n knop eenmaal ingedrukt, dan ben je zelf weer even kind.

En je kent de voorbeelden, als je eerlijk bent, waarschijnlijk ook bij jezelf. Mentaal kom je nog een eindje door rechtvaardiging te vinden voor je eigen handelen. Maar aan het einde van de dag voel je toch ergens dat je een steek hebt laten vallen. Je hebt gehandeld vanuit vroegere patronen. Adequaaf wellicht vanuit je eigen perspectief, maar zeker niet voor alle betrokkenen. En omdat een mens een moreel wezen is, voelen we dat. Soms diep van binnen.

Vanuit ons heldere bewustzijn kunnen we deze patronen aan het licht brengen, er niet meer voor weglopen, en eerlijk naar onszelf zijn. Dat vraagt volwassenheid. In plaats van naar anderen te wijzen en oorzaken buiten jezelf te zoeken; de blik naar binnen wenden en jezelf in de spiegel aankijken. Niet de gemakkelijkste weg, wel een weg die leidt tot zelfkennis en begrip. Het maakt de weg vrij om zachter en opener te worden, naar jezelf en naar anderen.

Stel je voor... dat je je eigen gedrag kunt gaan zien vanuit patronen die ergens in je leven van pas zijn geweest. En dat je daar met mildheid voor je eigen situatie naar kunt kijken, zodat je jezelf niet zo kritisch hoeft te beoordelen. Stel je voor... dat je niet langer de ongewenste gevoelens die die patronen met zich meebrengen, hoeft weg te duwen en te verdoven (door eten, afleiding, verslavingen, anderen de schuld geven, rechtvaardigingen zoeken voor jezelf),

maar dat je leert volledig ‘aanwezig’ te zijn bij wat zich in jou en om je heen afspeelt.

Iedereen die dit proces aangaat en kent, ervaart dat er energie vrijkomt en innerlijke rust ontstaat. Het is de belangrijkste stap naar verantwoordelijkheid nemen voor je eigen handelen, naar volwassenheid.

Je gaat beseffen dat de ander een spiegel is voor jouw innerlijke beleving. Dat het kind niet maakt dat jij nare emoties ervaart, maar dat het jouw eigen kwetsbaarheid is. En dat je daar al zeker geen oordeel meer over hoeft te vellen.

Het kan als je niet meer bang bent voor zogeheten ‘negatieve’ ervaringen, maar een dergelijke ervaring een andere betekenis leert te geven, en weet om te buigen naar een kans om jezelf beter te leren kennen. Dat is ‘volwassen worden’ vanuit spiritueel perspectief. Je gaat beseffen dat de ander een spiegel is voor jouw innerlijke beleving. Dat het kind niet maakt dat jij nare emoties ervaart, maar dat het jouw eigen kwetsbaarheid is. En dat je daar al zeker geen oordeel meer over hoeft te vellen.

Er zal mildheid ontstaan, naar jezelf en ook naar anderen. Je kan verantwoordelijkheid nemen voor de situatie waarin je verkeert. Je ziet het als een signaal, opdat je jezelf nog iets beter mag leren kennen.

Dus in plaats van ‘dat kind is nu eenmaal een lastpak’ onderzoek je wat dit kind in jou losmaakt, om vervolgens het goede te kunnen doen, op het juiste moment, voor jezelf, de ander én de omgeving. En vanuit dat bewustzijn knipt de kleuterjuf geen muts door, maar vraagt ze zich af wat dit kind nodig heeft. De meester noemt zijn groep geen onbenullen, maar vraagt zich af welke feedback ze hem geven met hun rumoerige gedrag. En de leraar wil juist met een ‘lastige’ collega samenwerken om er sterker van te worden. En

tot slot biedt de schoolleider een plek aan de boze ouder om zijn verhaal te doen.

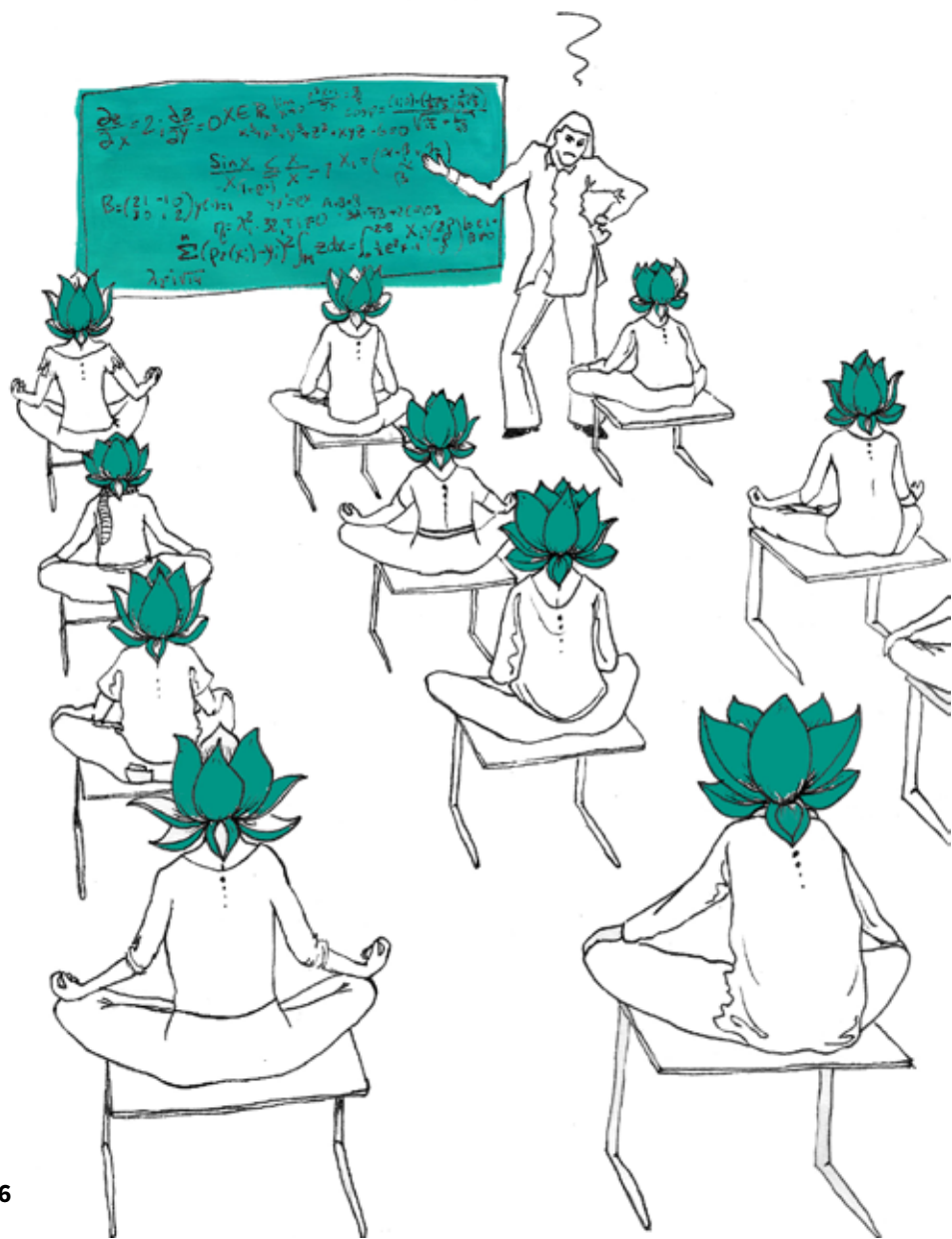
Een eerste oefening in volwassen worden op een spirituele manier is dat ieder mens zich realiseert dat zijn handelen ontstaat vanuit *eigen* ervaringen, en dat anderen dat doen vanuit *hun* ervaringen. Die kunnen nooit hetzelfde zijn. Het is een uitnodiging en wellicht een opdracht om je te openen voor de ander, voor de mens achter zijn beschermingsmechanismes. Dan is de kans groot dat die ander zich ook zal openen voor jou. Zo zijn we altijd weer zèlf de mogelijkheid voor verbondenheid.

Suzanne Niemeijer is verbonden aan NIVOZ-opleidingen. Ze is docent Pedagogische Tact, Pedagogisch Leiderschap en Pedagogische Verdieping bij NIVOZ. Op 26 september gaf ze een Masterclass in Driebergen met als titel: 'Ontspannen en gelukkig voor de klas, hoe doe je dat?'
s.niemeijer@nivoz.nl

Hallo! Wakker worden!

Dit moet je weten
voor de toets...

INTERVIEW

Willen we ons laten raken, laten roepen? Willen we wakker zijn?

Willen we ons laten raken, laten roepen? Willen we wakker zijn? Voor Désanne van Brederode hebben deze vragen alles te maken met een spiritueel perspectief op volwassenheid. Het zijn belangrijke vragen voor opvoeding en onderwijs, omdat ze raken aan het wezen van het kind. Dat wezen, of de ziel, verdient bescherming en aandacht, opdat het kind in verbinding kan staan met zichzelf, de ander, en het andere. Een interview door Maartje Janssens.

Schrijver en filosoof Désanne van Brederode (1970) verzorgde de eerste NIVOZ-Onderwijsavond van het schooljaar 2017-2018 in Driebergen. Ze spreekt en publiceert vaak over levensbeschouwelijke thema's, op radio, tv en in kranten. In 2007 won ze de Gerard Walschap-Prijs.

‘Ik heb weinig met het thema ‘volwassenheid’, omdat het letterlijk ‘volgroeid’ betekent. ‘Volwassen’ associeer ik met het gevoel van ‘ik heb een bepaalde leeftijd, opleiding, koopwoning, auto voor de deur, partner en kinderen – nou ben ik volwassen’. Ik heb dan het idee dat alles wat als een verrassing komt uit het leven, zo snel mogelijk opgeruimd moet worden – zoals er ook al jaren wordt gesproken over het ‘verwerken’ van verdriet, alsof het afval is. Het is net alsof dat hele proces van ontwikkelen al in de kiem gesmoord is, want dat houdt maar op en is verwarrend. ‘Volwassen’ lijkt te zeggen dat iets voltooid is, en daar geloof ik niet in. Toen mijn zoon geboren werd dacht ik: in uiterlijke zin ben ik volwassen en is hij het kind, maar dit kind is tien keer ouder en

wijzer dan ik. Hij zat alleen in een hele schattige verpakking. ‘Volwassenheid’ zegt voor mij veel meer iets over het wezen van de mens, dat leeftijdsloos, misschien zelfs sekse-loos is. En dat er, kijkend naar mijn eigen zoon, allemaal al klaar lag. Ik zie ‘volwassenheid’ ook niet als iets dat ouders of onderwijzers hun kinderen leren; het werkt twee kanten op. Als er echt sprake is van wezenlijk contact – dat kan ook gewoon het langs elkaar lopen op de tramhalte zijn – dan kan daar iets aan ontvonken, dat dwars door leeftijd, cultuur, sekse heengaat. Maar die verrassing moet je wel toestaan, en die kun je alleen maar toestaan als die ander jou ook mag zien.

Volwassenheid is... erkennen dat je een prutsers blijft

Wat zou er al een enorme last van onze schouders vallen als we zouden toegeven dat, wat het leven betreft, we allemaal tot op de dag van onze dood amateurs blijven. Op het moment dat je in je wiegje wordt gelegd is er geen gebruiksaanwijzing. Je kan er zelfhulpboeken of godsdienstige boeken tegenaan gooien, mediteren of een doorgewinterde antroposoof zijn, en tegelijk is er maar één persoon op deze wereld die jouw leven leeft, met de dingen die jou overkomen, die je niet altijd zelf in de hand hebt. Je kan dingen helemaal gaan beredeneren – en dat is in een bepaald opzicht ook goed – maar je weet niet hoe het uitpakt. En dan kan je of cynisch en onverschillig zeggen dat je er dan maar beter überhaupt niet over na kan denken. Of je kan zeggen: ik vind het fijn om me erin te verdiepen, maar onder het voorbehoud dat we van elkaar en onszelf erkennen dat we prutsers blijven.

Gevoelens zijn de beste opvoeders

We hebben gratis en voor niks een gevoelsleven gekregen. Je zou dat ‘ziel’ kunnen noemen. Die gevoelens zijn voor mij iets anders dan de ‘woeste’ emoties, zoals boosheid of stress. Het is de onderstroom. Die stroom is altijd in beweging, en kan ook dubbelzinnig zijn. Je kunt je én verdrietig voelen omdat iemand die je dierbaar is ziek is, én tegelijk verliefd zijn, én tegelijk denken: wat is het een mooie dag. Ook zintuiglijke indrukken reken ik tot die gevoelens. De sfeer in een kamer; hoe voelt deze tafel? We leven in een tijd waarin

daar ontzettend weinig ruimte voor is. Terwijl ik ervaar dat gevoelens me enorm veel leren wanneer ik ze er laat zijn, zonder er direct naar te handelen. Op momenten dat ik alleen ben, of stil, komen gedachten, herinneringen. Ze gaan door me heen. Je kan bijvoorbeeld ineens zo'n soort lichamelijk gevoel hebben van schaamte. Als je dat de ruimte geeft, en erbij stilstaat, dan denk ik dat zulke momenten je tien keer meer leren over hoe je met het leven kunt omgaan, dan het volgen van een of andere dure cursus.

Maar doorgaans houden we die gevoelens liever buiten de deur, want ze zijn niet efficiënt. We ontwikkelen allerlei technieken om gefocust te blijven. Dat gaat allemaal over het denken. We gaan sporten om ons hoofd leeg te maken, dus dan zijn ook je gevoelens weer weg. We zien gevoelens toch altijd een beetje als een noodzakelijk kwaad. Het is wel lekker als ze er bijvoorbeeld bij een uitvaart zijn, maar daarna hup borrel, en weg. Gevoelens mogen er alleen zijn als het uitkomt.

Intens gebroken en toch nog heel

Ik ben verbonden aan het Syrisch comité, en heel veel Syriërs zijn vrienden geworden. Wat mij opvalt is dat gevoelens in de Arabische cultuur veel hoger worden aangeslagen dan hier. Ik heb het dan niet over het beter onder woorden brengen van gevoelens – dat doen wij dan weer wel – maar ze er laten zijn. Vreugde, warmte, woede. De paradox is dat het gaat over intens gebroken mensen, en tegelijkertijd denk ik: jullie zijn nog heel, en laten mij de gebrokenheid van onze westerse wereld zien. Wij worden langzaam schizofreen. Er is een enorme kloof ontstaan tussen ons denken, spreken en reageren op het leven, en de meer lichamelijke gevoelswerkelijkheid. Als mensen met hun lichaam bezig zijn, dan is het met hun gezondheid, met sporten. Maar voelen wat er nou in dat lichaam leeft, dat vinden wij maar moeilijk. Volwassenheid heeft voor mij te maken met het op waarde schatten van gevoelens, de tijd nemen om daarover te mijmeren, en daarvan te leren.

Klimaatopwarming van binnen

Als ik denk aan volwassenheid vanuit spiritueel perspectief, dan

gaat dat voor mij allereerst over de vraag: willen we ons laten raken? Ik heb het idee dat het merendeel van de mensheid dat niet wil, met als voornaamste redenen: 'dan zou ik kunnen gaan twijfelen', 'dan hou ik geen tijd meer over', en 'dan zou die ander mij ook wel eens iets kunnen gaan vragen'. Het klimaat warmt op, maar wij als mensen gaan een tweede ijstijd tegemoet. We zouden aan klimaatopwarming van binnen moeten doen. Want op deze manier doen we onszelf, en daarmee de ander, geen recht. We laten een deel van onze lichamelijke, en dus ook geestelijke werkelijkheid, verkommeren. Als je bepaalde spiergroepen niet gebruikt, dan gaan ze op een gegeven moment hangen, en kun je hele erge lichamelijke klachten krijgen. Ik denk dat dat met de ziel ook zo is. Dat we ons op een soort hellend vlak begeven, als we die binnenkant niet meer erkennen.

Mag iemand jou echt bij jouw naam noemen?

De vraag of we ons willen laten raken, heeft te maken met de vraag of we wakker willen zijn. Eigenlijk stelt de werkelijkheid, stellen onze kinderen, de hele tijd die vraag. En die vraag vind ik intens pijnlijk, omdat je donders goed weet dat je de meeste tijd in slaap aan het vallen bent. Het uurtje dat je op Facebook zit, het najagen van successen. Het ziet er allemaal actief, overactief, hyperactief uit – maar we slapen voor wat er werkelijk toe doet, voor wie er werkelijk toe doet. Mag iemand jou echt bij jouw naam noemen? Natuurlijk gaat het niet om de naam die je ouders je hebben gegeven, maar om dat wezen in jou, dat een bepaalde naam, een bepaalde kwaliteit heeft.

Ik denk dat als we ons nog kunnen laten raken of roepen, we in verbinding kunnen staan met de ander die of het andere dat, er echt toe doet. Soms vraag ik me af of het feit dat er zoveel kinderen zijn die extra zorg nodig hebben, bijna een soort natuurwet-vraag is. Dat kinderen ergens roepen: hallo! *Kijk* nou eens. Ik denk dat *alle* kinderen extra aandacht nodig hebben. En dan doe ik niet op 'quality time', maar dat ouders er *zijn*.

Genademomenten in het onderwijs

Wat zou het fijn zijn als docenten, op het moment dat ze naar hun school fietsen en voor de klas gaan staan, een heleboel kennis weer konden loslaten, ter wille van het goed kunnen uitleggen, voelen van de sfeer in de klas, elkaar ontmoeten, de liefde toelaten. Hoe mooi kan het zijn als er een kindje in de klas is dat je niet zo graag mag – je weet niet wat het is – je jezelf kan toestaan dat het kind ineens een andere kant toont, of dat je iets te weten komt over zijn leven waardoor je met een ruimere blik naar het kind kan kijken? En het kind misschien ook de ruimte voelt om jou écht te ontmoeten. Dat zijn denk ik geluksmomenten in het onderwijs, of genademomenten. Ik vind het zo jammer dat zulke intrinsiek mooie momenten, momenten van diepe ontroering over wat een mens kan, fundamenteel voor het leven, die zich zomaar kunnen manifesteren, onvoldoende op waarde worden geschat. Het onderwijs kampt met de illusie van maakbaarheid: cijfers, theorie. Ik vraag me wel eens af: hoeveel ruimte is er nog om wakker te liggen over dat ene kind.

Maartje Janssens is verbonden aan de NIVOZ-denktank, NIVOZ-podium en NIVOZ-platform hetkind.
m.janssens@nivoz.nl

BLOG *Spiritualiteit in de klas?* *Ik sta erbij en ik kijk ernaar...*

Anke Niessen is werkzaam als docente op een VO-school in Culemborg. Ze schreef over haar praktijk, over spirituele momenten met haar klas, over de kunst van het niets doen. Met haar blog leidde ze de Onderwijsavond met Désanne in. 'Ik sta erbij en kijk ernaar.'

C'est la rentrée, het nieuwe schooljaar is aangebroken. Mijn derde jaar voor de klas staat op het punt van beginnen en ik heb er zin in. Dit jaar word ik weer mentor van havo vier en ik heb me voorge-

nomen meer in te gaan zetten op groepsvorming. Vorig jaar werd ik me ervan bewust dat de leerlingen in mijn klas elkaar na een half jaar nog niet écht kenden. De één kwam van vmbo-tl, de ander van het vwo en weer een ander zelfs van een andere school. Het hele jaar probeerde ik als een schaareshond de kudde een beetje bij elkaar te drijven, maar een echt geheel leek er niet te kunnen ontstaan.

Vol goede moed heb ik daarom introductiespelletjes bedacht om elkaar beter te leren kennen. En als kers op de taart gaan we vandaag naar Fort Vechten, de hele dag over indianenbruggetjes en tokkelbanen kruipen en springen, om een beetje groepsgevoel te kweken. Alles is uitgedacht en voorzien, het kan niet meer misgaan.

Om half negen kom ik aan op school en staat de bus al klaar. Samen in een bus – maakt niet uit waar naartoe – is sowieso al tof. Een chagrijnige buschauffeur die zegt dat de muziek zachter moet, betekent olie op het vuur. Één tegen allen, allen tegen één.

Tien uur, aankomst bij Fort Vechten. Tijdens het korte wandelingetje leer ik de stoere tl-leerling Mike al wat beter kennen. Hij vertelt dat hij elke zaterdagochtend vijftig koeien melkt op een zorgboerderij. Prachtig vindt hij het om 's ochtends vroeg om half zeven in die melkput te staan. Ik speur ook naar mijn mentorleerlingen en zie de eerste ontmoetingen al ontstaan. 'Welk profiel heb jij?', 'Heb je ook Frans gekozen?' en 'Voor Duits hoeft je niet zoveel te doen in de vierde, zeggen ze'. Zo maken ze voorzichtig contact.

Een leerling voelt zichzelf geen zes meer of een negen, hij is gewoon aanwezig en voelt zich onderdeel van deze groep, dit moment en het grotere geheel. Dat is voor mij spiritualiteit.

Eenmaal aangekomen wachten zestig leerlingen op onze aangegeven begeleider. Dit is zo'n moment dat ik mijn alertheid nog een tandje opschroef omdat er tijdens het wachten nog weleens gedoe kan ontstaan. Ik begeef me nog even naar de tassenruimte

om te zien of daar nog alles rustig verloopt en ik word verrast. Mooie klanken klinken uit de piano in het hoekje. Amir, een nieuwe jongen op school, speelt rustig een melodie van *Einaudi*. Langzaam schuifelen een paar meisjes dichterbij, neuriën zachtjes mee en delen hun bewondering voor de nieuwe jongen. Ze houden niet van klassieke muziek, maar natuurlijk wel van de muziek van de film *Intouchables*.

Al mijn voorbedachte ideetjes waren bedoeld om dit te bereiken. Ik sta erbij en ik kijk ernaar. Ik was ervan overtuigd dat ik de diegene was die hiervoor moest gaan zorgen, maar nu ontvouwt het zich vanzelf en ik was er niet op voorbereid. Het is een moment waarop de verschillen tussen mensen minder belangrijk zijn dan datgene wat ze gemeenschappelijk hebben. Een leerling voelt zichzelf geen zes meer of een negen, hij is gewoon aanwezig en voelt zich onderdeel van deze groep, dit moment en het grotere geheel. Dat is voor mij spiritualiteit.

Ik voel hoe ik de neiging kan hebben te willen voorzien, te plannen en te controleren. Ik moet als docent eerst zelf volwassen worden en vertrouwen hebben in mezelf. Ik moet mijn drang naar zekerheid en controle laten varen zodat ik het gewoon kan laten gebeuren, de ruimte creëren voor die jongen achter de piano. Ik kan nog veel spelletjes gaan bedenken, maar allereerst zal ik proberen te gaan zien wat er al is, wat die leerlingen zelf al laten ontstaan.

Misschien is de kunst van het doceren ook wel de kunst van het niets doen en gebeurt het magische of spirituele tussen de regels door, op die momenten dat je het even niet verwacht.

Anke Niessen is werkzaam als docent Frans op het Koningin Wilhelmina College in Culemborg.

LEGITIMATIE Theorie U, het model van Otto Scharmer

Hoe vaak gebeurt het niet dat we een lastige situatie meteen het hoofd willen bieden door terug te vallen op ons allereerste oordeel of impuls, nog voordat we goed gekeken hebben naar wat zich voor onze ogen afspeelt? In de taal van Otto Scharmer ‘downloaden’ we in zulke gevallen oude, generieke inzichten en passen ze één-op-één toe in ons handelen. Voor sommige, simpele problemen werkt dat handelen prima, maar meestal niet voor situaties die complexer zijn en waarbij relaties tussen mensen centraal staan.

Over die dynamiek gaat het in het boek ‘*Presence*’ (Senge, Scharmer, Jaworski & Flowers, 2004) en de daarop voortbouwende studie ‘*Theorie U*’ (Scharmer, 2007) Het woord *presence* is afgeleid van het woord voor ‘heden’ en ‘aanwezig zijn.’ In het moment van *presencing* voel je jezelf en de buitenwereld diep, vol en als eenheid aan en ben je door je creatieve openheid in contact met wat Scharmer ‘het innerlijk potentieel’ noemt. De stemmen van oordeel, cynisme en angst zijn dan niet meer hoorbaar. Scharmer (2007) stelt daar drie te ontwikkelen ‘zijnstoestanden’ tegenover: de *open geest* (het denken zonder oordeel), het *open hart* (een liefdevolle verhouding tot jezelf, de anderen en de situatie, als tegenhanger van de afstand-scheppende stem van het cynisme) en de *open wil* (waarmee je leert loskomen van de angst op controleverlies en de eis dat de dingen precies gaan zoals jij verlangt).

Scharmer beschrijft een open geest, een open hart en een open wil (wil tot handelen) als de drie kwaliteiten of (zoals hij ze noemt) instrumenten, waarmee je bij jezelf in je volle potentieel kunt komen.

Het is zaak om toegang te vinden tot deze kwaliteiten. Hoewel Scharmer deze kwaliteiten óók nog weergeeft in verschillende

lagen, elk werkend op een andere 'diepte', presenteren wij ze hier iets eenvoudiger: als drie onderdelen van een eenheid.

Als manifestatie van de kwaliteiten worden in een U-vorm drie ontwikkelingsbewegingen achter elkaar onderscheiden: *herkennen* als blijk van een open geest, *ervaren* als gevolg van een open hart en *belichamen* als een resultaat van een open wil.

Open geest: herkennen

Of we het willen of niet, we hebben de neiging om mensen, gebeurtenissen en situaties, alles wat we meemaken, te categoriseren in typen en soorten: dik-dun, slim-dom, lelijk-mooi, aardig-onaardig aangenaam-onaangenaam, et cetera. Al snel ontstaat een oordeel, overtuiging of verwachting die in de weg kan staan omdat ze voorbijaat aan wat een mens, een gebeurtenis, een situatie nog meer te zeggen heeft dan alleen wat jij hebt gezien of gehoord. De eerste – niet onaanzienlijke – stap naar herstel van openheid is daarom het opschonen van de geest. De open geest refereert aan “ons vermogen om onze intellectuele intelligentie (IQ) aan te boren. Dat stelt ons in staat met nieuwe ogen – een frisse blik – te kijken en om te gaan met de beelden en feiten om ons heen, zoals die zich precies aan ons voordoen.” (Scharmer 2009, p. 74).

Open hart: ervaren

Een open hart wordt door Scharmer omschreven als: “Het vermogen toegang te krijgen tot onze emotionele intelligentie (EQ) – dus tot empathie met anderen, het vermogen ons af te stemmen op verschillende contexten en onszelf in anderen te verplaatsen” (Scharmer, 2009, p. 74). Cynisme als uiting van gebrek aan vertrouwen staat dit instrument in de weg. Durven voelen, kwetsbaar zijn is de uitdaging. Een open hart stelt ons in staat relaties op te bouwen met kinderen, dé manier om prestaties te bewerkstelligen.

Open wil: belichamen

Als laatste kwaliteit spreekt Scharmer van de open wil: “ons vermogen toegang te krijgen tot ons authentieke zelf, ons ware doel. Dit soort intelligentie wordt ook wel spirituele intelligentie

of intentie genoemd en heeft van doen met het fundamentele gebeuren van loslaten (van vooringenomenheden) én laten komen (van wat zich in de toekomst laat zien)” (Scharmer, 2009, p. 74). Je voelt je klaar om te handelen in overeenstemming met wat op dat moment nodig is of in de situatie wordt gevraagd. Om daar te geraken, is het nodig je over een drempel van angst heen te zetten. De hier bedoelde kwaliteit is misschien wel het moeilijkst te begrijpen, maar we spreken ook over intuïtie en leraren kunnen iets ‘aan zien komen’, zo zeggen ze. Het is het goede gevoel van midden in een situatie staan, midden in je werk staan, er een onderdeel van vormen, deel zijn van de flow van gebeurtenissen. Je bent dan ook gevoelig voor wat er gaat komen of kan gaan komen.

In contact met je krachtbron

De vereniging van de instrumenten open geest, hart en wil betekent dat je ontdaan van oneigenlijke oordelen, emoties en met een ontwikkelde ontvankelijkheid voor wat zich al aandient, in de relatie met de leerling kan treden.

In het model van Scharmer zitten we nu onderin de U. In zijn terminologie is dit *presencing*: in contact zijn met je eigen krachtbron, of met jezelf als krachtbron. Je bevindt je in een staat van zijn, waarin je gemakkelijk bij je oorspronkelijke intenties en creativiteit kunt, waarin je de leraar bent die je wilt zijn – een leraar in directe verbinding met zijn eigen kwaliteiten en met zijn omgeving, met zijn leerlingen. Met andere woorden, “bij het proces van presencing raken *binnen* (het innerlijk ervaren van ons potentieel) en *buiten* (de waarneming van de omgeving) verbonden” (Korthagen, 2004).

Otto Scharmer is senior docent aan de Massachusetts Institute of Technology, auteur van de Theorie U en mede-oprichter van de Presencing Institute.

- Scharmer, C.O. (2009). *Theorie U: Leiding vanuit de toekomst die zich aandient*. Zeist: Christofoor.
- Stevens, L.M. en Bors, G. red. (2012) *Pedagogische Tact, het goede doen op het juiste moment, ook in de ogen van de leerling*. Garant.

ONDERWIJS- AVOND: 6 SEPT 2017

*'Handle with care. Over de schoonheid van
breekbaarheid en (on)maakbaarheid'*

Désanne van Brederode in Theater Maitland, Driebergen

VERSLAG

Dezelfde les, in drie klassen, met drie verschillende juffen. Wat zien we gebeuren?

Spiritualiteit. Désanne van Brederode gebruikt het woord niet of nauwelijks op de Onderwijsavond. En toch weet iedereen in theater Maitland dat haar persoonlijke verhalen en ontboezemingen in een spiritueel perspectief op volwassenheid hun plaats vinden. Een verslag van Joyce van den Bogaard.

Désanne verkent eerst het woord zelf. Spiritualiteit gaat volgens haar over het domein van de geest en raakt aan het religieuze, zonder God God te noemen. Als het gaat om volwassenheid, is er een woord dat misschien wel meer van toepassing is: namelijk verlangen of hoop. En dat is meer verbonden met hart, ziel, liefde. 'Heb vertrouwen in de mensen om je heen en wees wakker om ze ook waar te nemen, liefdevol waar te nemen, ook als je eigen plannen daarvoor even geparkeerd moeten worden, en ze te laten zijn. Ook dat is volwassenheid.

Maar hoe kan volwassenheid er uitzien op een school? Wat zie je dan gebeuren? Désanne vertelt over die keer dat ze met Harmen van Straaten, schrijver maar vooral illustrator van kinderboeken, een basisschool bezoekt. Ze willen met de kinderen actief aan de slag, ter plekke de prachtigste tekeningen maken en voorlezen. Ze kunnen op een dag in drie groepen terecht. Bij alle drie staat toevallig een vrouwelijke leerkracht voor de klas.

In klas 1 gaan de kinderen helemaal op in het verhaal van Harmen.

‘Ademloos luisterden en keken de kinderen naar wat zich voor hun ogen ontvouwde. Maar ook hun juf luisterde zelf naar Harmen vol aandacht en plezier en nieuwsgierigheid, maar ook heel geruisloos. Deze juf was zelf op dat moment werkelijk ook even een klein meisje, net zo benieuwd naar wat zich afspeelde als de kinderen rondom haar.’

In de volgende klas is er een jongere leerkracht. Zij kondigt Harmen aan en vertelt de kinderen dat ze rustig moeten zijn en moeten luisteren.

‘Harmen begon te vertellen en deed exact hetzelfde als in de vorige klas. Terwijl hij bezig was, stapte de juf uit de kring en bewaakte de groep vanaf de zijlijn, onderwijl haar smartphone checkend. De klas was ontzettend onrustig, waardoor zij steeds agentje moest spelen en dus niet haar Whatsapp af kon maken. Het werd een chaos. De kinderen waren ook tegenover Harmen brutaal en praatten door hem heen.’

De derde klas heeft een oudere leerkracht, doorgewinterd in het vak, één brok ervaring, een beetje het midden tussen de twee vorige situaties.

‘Ook deze juf vertelde haar groep dat ze goed moest luisteren. Zelf nam ze wel deel aan de voorleessessie, maar ze zat er overduidelijk als “groot mens”: ze vond het leuk dat de kinderen het leuk hadden, maar was wel de volwassene die een beetje van bovenaf, vanuit ervaring en theorie, de boel regisseerde.’

In het nagesprek met Harmen vraagt Désanne zich af of het zo is dat het ligt aan de samenstelling van een klas met kinderen? Of aan hoe de juf zich opstelt tegenover zoiets bijzonders, dat de klas vanzelf ook afstemt op hoe de juf dat doet? En ook andersom, hoe de juf zich blijft afstemmen op hoe de sfeer in de klas is? Volgens Harmen is dat precies wat er er altijd gebeurt met kinderen in die leeftijd. Ze zijn eigenlijk overal en altijd een spiegel van de leerkracht.

Dat brengt het verhaal van Désanne op het ‘opvoedprincipe’ van het ‘voorleven’.

‘Wil je kinderen tot een bepaalde leeftijd aanspreken in hun moraliteit, dan gaat dat via spiegelneuronen. Kinderen hebben geen boodschap aan dat je ze vertelt wat ze wel en niet moeten of mogen doen, maar kijken naar hoe hun ouders of leerkrachten de dingen doen en gaan dat nadoen. Dat vraagt van jou als volwassene ongelooflijk veel.’

Maar wát spiegelen deze kinderen dan? Wat spiegelen bijvoorbeeld de kinderen in de klas van die eerste leerkracht? Deze juf kon heel snel en op een authentieke manier contact maken met haar innerlijke kleine meisje, met de verwondering die je als kind kunt hebben als er iets bijzonders gebeurt. Ze durfde mee te dromen en mee te genieten. Ook als je al een volwassen leeftijd hebt bereikt, kun je nog door een heleboel leeftijdsfases van jezelf heen gaan.

Hoe krijg je nou als opvoeder of docent zicht op de ‘fluïde ik’ van een kind, op het wezenlijke? Een kind is een leeftijdsgebonden ‘verpakking’ voor zijn wezen. Wij als volwassenen zijn een verpakking van ons verleden, van al onze kinderjaren. Als volwassene ontwikkel je strategieën om al die leeftijden ‘eronder’ te krijgen, maar ze leveren een schat aan informatie, over de persoon die je wilt worden, maar ook over de persoon die je niet wilt zijn.

Verpakking is hierbij misschien niet het juiste woord: het is meer dat er in elk jong mens een potentie schuilgaat die we van tevoren niet kennen, een beetje zoals bij een adventskalender, waarbij je elke ochtend een luikje mag openen, in verwondering. Die verwondering, dat je niet weet wat er gaat komen, maar wel dat het mooi wordt, die is bij kinderen nog heel erg aanwezig. Maar wij hebben hem als volwassene ook, alleen durven we het onszelf niet vaak toe te staan. We lijken een heel ‘af’ plaatje, we kunnen heel goed vertellen over onze levensweg. Maar als je dieper doorvraagt bij mensen, blijkt elk vakje van de kalender een aparte episode in het leven.

‘Als ik terugdenk aan de goede docenten uit mijn jeugd, denk ik vooral aan de docenten die terug durfden te gaan naar hun eigen kindertijd (niet op de manier van de ‘popiepopie’ leraar, want die truc heeft een puber snel door). Dat zijn de docenten die de moed hebben gehad om de verantwoordelijkheid te nemen voor de vakjes van de adventskalender die ooit open zijn gegaan.’

Ze eindigt de avond met de notie dat er tegenwoordig een enorme druk ligt op ouders, kinderen en de mensen in het onderwijs, omdat alles in één keer goed en verantwoord moet zijn en er niets meer fout mag gaan. Maar we moeten fouten mogen maken, juist kinderen. Daar hebben ze recht op, we moeten ze durven te laten blunderen. Want daar waar een kind het idee heeft ‘hier gaat iets niet goed’, moet hij krachten in zichzelf aanspreken, bijvoorbeeld bij afwijzing of het ondervinden van weerstand. En dan kun je troost en inspiratie vinden bij bepaalde leerkrachten of in boeken.

Het is jammer dat we steeds minder willen aanvaarden dat het leven met alle pijn ook een les kan zijn om diep in jezelf af te dalen. Dat kan niet, als alles perfect moet zijn en je altijd 'de volwassene' moet zijn. Gun een kind de donkere aarde af en toe, als een bloembol die er van buiten saai uitziet, maar waar binnenin iets heel moois aan het groeien is. En die kan openbloeien als je hem water geeft.

'Gun hem de donkere aarde af en toe. Begiet hem, zorg dat hij voldoende licht krijgt, want er is er maar één die uit die bol tevoorschijn kan komen, en dat is de bloem zelf.'

Joyce van den Bogaard is verbonden aan NIVOZ-platform hetkind.
j.vandenbogaard@hetkind.org

AUDIO

Van alle Onderwijsavonden in dit schooljaar maakt NIVOZ een integrale audio-opname. Deze kunt u achter deze link beluisteren.

▶ <https://soundcloud.com/user-874610123/>

U hoort achtereenvolgens:

Vanaf 3.26	Gabrielle Taus (directeur NIVOZ),
Vanaf 7.24	Maartje Janssens (NIVOZ-denktank en NIVOZ-podium),
Vanaf 13.45	Anke Niessen (docent)
Vanaf 19.32	Désanne van Brederode (spreekster),
Vanaf 1:25.05	Suzanne Niemeijer (NIVOZ-opleidingen) en vragenstellers uit de zaal
Vanaf 1:44.56	Luc Stevens (wetenschappelijk directeur NIVOZ)

REFLECTIE BEZOEKERS

- ▶ *‘Desanne is een goede spreker, ik kon haar makkelijk volgen. Ik vond het sterkst van haar dat zij haar narratief kon verbinden aan reflectie op de dieperliggende waarden. Deze helpen mij om over mijn eigen waarden na te denken in mijn werk.’*
- ▶ *‘De spreekster stelde zich kwetsbaar op en dat raakte mij. Het kind hoeft niet optimaal beschermd te worden. Accepteren dat ook hij/zij door moeilijke fases heen moet gaan.’*
- ▶ *‘Ik had een inspiratie vanuit haar professie verwacht, het verhaal was vooral persoonlijk. Het heeft me geraakt noch geïnspireerd.’*
- ▶ *‘Alles draait om relatie, kinderen spiegelen jouw (mijn) gedrag, soms is het beter even niets te doen en leer van oudere mensen... Het inspireert me over deze dingen na te denken en het helpt me om in mijn praktijk bewust te kiezen waar en hoe ik mijn aandacht geef.’*

- ▶ *‘Ik heb me nog weer eens extra gerealiseerd hoe belangrijk het is dat je respectvol omgaat met anderen en in dit geval met name leerkrachten, zeker als die je gastvrij hebben toegelaten een kijkje te nemen in hun praktijk.’*

- ▶ *‘In het SBO, waar ik werk, zijn we geneigd steeds te zoeken naar oplossingen om het zo goed mogelijk te laten gaan. Het liefst in zo kort mogelijke tijd. We gunnen ons en de leerlingen weinig tijd om het ‘even niet zo fijn te hebben’. Soms horen we verhalen van leerlingen die bij ons van school zijn gegaan en in het VO het heel goed doen. Wij hebben dan heel veel geworsteld met deze leerlingen. Kunnen we soms niet iets meer er zijn voor een kind (en ouders) zonder direct aan te komen met oplossingen? Een gedachten om over na te denken.’*

- ▶ *‘Als “gepensioneerde” pedagoog nog steeds de bevestiging van het belang van betrokkenheid, empathie en vooral ook aandacht en belangstelling voor alles en iedereen! Vooral als oppas op onze ‘neefjes’ mag ik het weer dagelijks ervaren!’*

- ▶ *‘Als docent handvaardigheid ben ik sinds kort werkzaam op het Amsterdams Lyceum. Daarnaast ben ik aan het zoeken naar medestanders om een werkplaats voor kinderen op te richten, waar ze vrij zijn om te maken en te ontdekken. Wat mij bezighoudt en waar ik me ook zorgen over maak is dat onze maatschappij steeds minder ruimte biedt voor uitproberen (en mislukken). Bovenal lijkt alles ingedekt te worden om risico’s uit te bannen. We willen onze kinderen behoeden voor de gevaren en elk ongeluk en houden ze hier het liefst verre van. Mijn zorg is dat dit het tegengestelde effect heeft. Door kinderen kennis te laten maken met risico’s, leren zij gevaren voor zichzelf in te schatten en ermee om te gaan. (Riskfull learning). Door systemen te bedenken die ons dienen om ons "geluk" te brengen en ons te beschermen, creëren we een afhankelijkheid die in mijn ogen niet gezond is. Ik geloof dat ik op deze avond in Désanne van Brederode een soulmate heb gevonden.’*

TWEETS

- ▶ [Meester Arthur @MeesterArthur](#) ~ Wat een heerlijke verbonden start! Désanne liet me mijn eigen adventskalender vakje openen, en ik denk ook bij de anderen. dank daarvoor! ` 10:42 PM - Sep 6, 2017
- ▶ [Gérard Zeegers @GZeegers](#) ~ Filosoof en taalkunstenaar Désanne van Brederode bepleit de zoektocht naar de kwaliteit van woorden en verbindt ze aan hart en ziel! #nivoz 8:00 PM - Sep 6, 2017
- ▶ [Wittering.nl @witteringnl](#) ~ Desanne van Brederode neemt ons mee in een filosofisch perspectief van woorden #volwassenheidtussenhaakjes @signumonderwijs 7:53 PM - Sep 6, 2017
- ▶ [Joke Broekema @JokeBroekema](#) ~ Nog beetje stil van de Onderwijsavond @nivoz met Désanne van Brederode, prachtig afgesloten door Luc Stevens. 22:06 - 7 sep. 2017

BLOGS VAN BEZOEKERS

- ▶ Streven naar volwassenheid: ‘Waar voel ik een grens bij het oplossen, voorzeggen, begeleiden, spiegelen en voorleven?’ ~ [Ruth Besselink](#)
- ▶ Een perfecte les? Nou, liever niet... ~ [Lianne den Oude](#)
- ▶ Over lef & leren: wankelmoed, kleerscheuren, adventskalenders en kastanjes ~ [Warner Immink](#)
- ▶ Eén dag na Désanne: ‘De vraag van moeder zet mij in een positie waarin verwacht wordt dat ik een oplossing bied voor een mogelijk probleem’ ~ [Elanor Numan](#)

Zie ook www.hetkind.org

LANDGOED

NIVOZ in de volgende maand

Onderwijsavond 5 oktober

Iliass el Hadioui – Gelijke kansen in ‘superdiverse’ klassen.

Masterclass 1 november

Eva Klooster – Hoe komen we tot gelijke kansen voor alle jongeren?’

DE HOFST

DRIEBERGEN

DUIDING **Geen grote woorden, maar kleine verhalen**

Wat bedoelen we nu met een spiritueel perspectief? Binnen NIVOZ is er de afgelopen weken flink over gesproken. Grote termen als verbondenheid, ontvankelijkheid en aandachtigheid werden gebezigd. Maar wat het verhaal van Van Brederode ons misschien wel het meest heeft geleerd, is dat we bescheiden mogen zijn in onze taal, dat wil zeggen, in het definiëren van het spirituele. Het hoeft niet groots en meeslepend te zijn, maar toont zich in kleine, alledaagse momenten. Een duiding van Maartje Janssens, die verbonden is aan de NIVOZ-denktank.

“We sjouwen onze ziel overal heen, en sommigen merken hooguit dat we onze armen een beetje wonderlijk om iets heen geslagen hebben. Om lucht, om niets, om de nieuwe sieraden van de keizer. Terwijl anderen aan het tedere gebaar al aflezen dat we iets bijzonders bij ons dragen, iets wat pas kan stralen wanneer het met rust wordt gelaten en tegelijk wordt opgemerkt.” (Van Brederode, 2013)

Willen we een gevoeligheid voor die spirituele dimensie ontwikkelen, dan vraagt dat om een wakkere houding. Dat begint al met aandacht voor de kwaliteit van woorden. In haar lezing spoort Van Brederode ons aan om na te denken over wat we eigenlijk bedoelen als we iets zeggen. Vaak gebruiken we een woord, ervan uitgaande dat we allemaal wel ongeveer weten wat we ermee bedoelen.

Spiritualiteit is zo'n snel uitgesproken begrip. Maar als we woorden gebruiken zonder dat we hun betekenis goed onderzocht hebben, dan kan er een soort woord-inflatie optreden. Zoals bij het 'liefde-

en passiebrood' dat je tegenwoordig bij de supermarkt koopt, vertelde Désanne. En geldt niet hetzelfde voor ons eigen en ander-mans 'subject-zijn'? Als we daarnaar kijken vanuit een soort vanzelfsprekendheid, als iets lineairs, worden we dan zelf niet langzaam maar zeker zo'n liefde- en passiebrood?

De ziel, persoonskern, en subjectiviteit

Voor die diepere lagen gebruikt Van Brederode de metafoer van de adventskalender: het feest van het onderzoeken van en teruggaan in verschillende leeftijdsfases. Volgens haar zijn we 'transgender met betrekking tot leeftijd' en ze moedigt aan om in dat 'fluïde ik' op zoek te gaan naar het wezen in jezelf en de ander. Maar wat is dat 'wezen' dan eigenlijk? Volgens Van Brederode gaat het over een kern die niet gebonden is aan leeftijd, geslacht of afkomst. In haar boek *De ziel onder de arm. Over aandachtig leven* spreekt ze in dat opzicht over een 'ziel'. Luc Stevens – wetenschappelijk directeur van NIVOZ – knoopte in zijn slotbeschouwing van de onderwijsavond instem-mend aan bij dit veronderstelde 'wezen van de mens'. Hij bracht het in verbinding met het begrip 'persoonskern' van de pedagoog Martinus J. Langeveld. Waar Van Brederode de invulling van het begrip 'ziel' nog openlaat, geeft Langeveld er duidelijk inhoud aan: de persoonskern is een ethische kern.

“Verantwoordelijkheid op zich nemen en de bereidheid ter verantwoording geroepen te worden (aansprakelijkheid), zijn samen één. Ze vormen de kwintessens van het persoon-zijn.” (Langeveld, 1968).

De kwintessens, ofwel: het wezenlijke, de kern van de zaak. Verantwoordelijkheid als grondstructuur van de persoon – hier lijken we dicht bij het denken van onderwijspedagoog Gert Biesta te komen. In *Het leren voorbij* schrijft hij dat de fundamentele structuur van onze subjectiviteit door en door sociaal is. In verwijzing naar de Franse filosoof Emmanuel Levinas schrijft hij: *“Wat ons tot unieke, singuliere wezens maakt is precies gelokaliseerd in de manier waarop we de ander antwoorden.”* (Biesta, 2016).

Hoewel Van Brederode ‘het wezen’ of ‘de ziel’ niet zo expliciet ethisch duidt, klonk deze morele dimensie beslist in haar verhalen door. Momenten die voor haar raken aan het wezenlijke zijn veelal momenten van ontmoeting. Momenten van wakkerheid voor de ander. Haar eigen wakkerheid bijvoorbeeld voor haar zoon, en voor de Syrische vluchtelingen die ze helpt. De wakkerheid die ze waarneemt bij anderen. Bij de juf die ongelooflijk snel contact kon maken met haar innerlijke meisje; zich kon verwonderen en durfde mee te dromen met de kinderen in de klas. Bij haar docent op de middelbare school die “een van de vroedvrouwen was die haar door een nieuwe fase van geboorte heen loodste.” Het zijn momenten waar verantwoordelijkheid wordt ervaren en genomen.

Verhalen, that’s the spirit!

Als we ervan uitgaan dat er zo iets als de ziel of persoonskern bestaat, en dat die kern moreel geladen is, dan rijst de vraag hoe we daarmee in contact kunnen komen. Het lijkt iets dat snel ontglipt bij pogingen het te vatten. Maar misschien moeten we dat ook niet willen.

Van Brederode deed het niet. Haar onderwijsavond had daardoor een heel eigen karakter. Het was geen filosofische verhandeling of een lezing waarbij ze theorie deelde met de praktijk. Nee, haar lezing wás praktijk. Ze nam het perspectief van het handelen in, dat voorafgaat aan het onderscheid tussen theorie en praktijk. Ze koos voor een narratieve benadering en nam haar toehoorders mee in verhalen, aan de hand van eigen ervaringen. Met een dergelijke benadering bleef Van Brederode dicht bij haarzelf, en werd het tegelijkertijd mededeelbaar. Misschien konden we juist daardoor ‘het spirituele’ raken of beleven.

Ook Biesta benadrukt het primaat van het handelen, als het gaat om het vraagstuk van subject-zijn.

“Subject-ness is ultimately a matter for each of us individually to find out. While, as

mentioned, theory might help, theory can never replace the existential question; theory can never replace the existential challenge and can sometimes actually become an excuse for not having to engage with it.” (Biesta 2017, p. 13)

Willen we met ons wezen in contact komen, dan lijkt theorie ontoereikend – het kan zelfs hinderlijk zijn. We moeten dieper gaan. Niet (alleen) diep in de theorie, maar (vooral) diep in onszelf, en de ander.

Met rust laten, en tegelijk opmerken

Maar hoe doen we dat? In haar boek *De ziel onder de arm* schrijft Van Brederode:

“Iets in ons slaapt, en iets in ons wacht op opwekking, maar zo uitgelegd is het weer alsof een sprookje niets meer is dan een raad-selachtige verpakking voor een Jungiaanse levensles. Het verstand moet niet te veel willen weten wat zich eronder, in hart en ziel afspeelt, maar het geduld opbrengen om er zich überhaupt iets te kunnen laten afspelen.” (Van Brederode, 2013)

Ze schrijft hier over de waarde van sprookjes voor ‘het landschap van de ziel’, wat opnieuw wijst op het belang van verhalen. Maar we kunnen meer uit dit citaat halen.

Allereerst dat spiritualiteit geen zaak is van het ongeduldige verstand. Het verstand heeft onmiddellijk de neiging om zaken te be-grijpen. Deze schrijfwijze van het woord ‘begrijpen’ is niet willekeurig. Het komt uit een voetnoot van de vertalers van het werk *Het menselijk gelaat* van Levinas, voor wie dit ‘grijpen’ een vorm van geweldpleging is. Wie of wat ander(s) is wordt op deze manier namelijk gereduceerd tot het ‘denkende Ik’ (Levinas, 1969). We moeten de ziel ‘laten’.

Tegelijkertijd is er ook een ‘actief’ aspect: de opwekking. Iets raakt ons, waardoor dingen tot leven komen. Voor Biesta komt, in lijn met Levinas, die opwekking van buiten: *“a world that addresses me, speaks to me, interrupts me, limits me, and de-centres me.”* (Biesta, 2017). Dit leidt tot een verschuiving in vraagstelling: *“the first question for the self to ask is not ‘How can I understand?’; but is perhaps closer to something like ‘What is this asking from me?’* (Biesta, 2017).

Van Brederode sprak ook over een dergelijke vraag van buiten: de vraag of we wakker willen zijn – een vraag die de werkelijkheid, onze kinderen, voortdurend stellen. Ze was geraakt door het blog dat docente Anke Niessen ter introductie voordroeg op de Onderwijsavond. Wat haar raakte was niet zozeer het woordje ‘spiritualiteit’, maar “een ongelooflijke liefde, een vertrouwen in jezelf en in wat er daar gebeurde, wakker om het waar te nemen, en dat met grote eerbied laten zijn.”

Kijken in de ziel

Als het gaat over een spiritueel perspectief op volwassenheid dan gaat het voor Van Brederode vooral over hart, ziel en liefde. We kunnen daar maar komen, als we de moed hebben om verantwoordelijkheid te nemen voor al die vakjes in de adventskalender die we zijn, of zijn geweest. En als we de ander daarin betrekken. Zoals haar docent op de middelbare school deed. Zij gaf Van Brederode een kijkje in haar ziel, waardoor ze zich als 16-jarig meisje begrepen en verbonden voelde, zowel met haar docent als met zichzelf. Stevens sprak over ‘zielsverwantschap’: mensen herkennen elkaar als ‘van elkaar’. Raken we hier aan het spirituele?

Van Brederode eindigde haar lezing met ‘de donkere aarde’: in contact komen en zijn met ons wezen is niet altijd even makkelijk. Maar dat lijkt niet voor niets...

"When we encounter resistance we could say that the world is trying to tell us something - and perhaps we could even say that the world is trying to teach us something." (Biesta, 2017)

Maartje Janssens is verbonden aan de NIVOZ-denktank.
m.janssens@nivoz.nl

- Biesta, G. (2016). *Het leren voorbij*, Culemborg: Uitgeverij Phronese / Adington: Taylor and Francis Group (Originele Engelstalige uitgave gepubliceerd in 2006)
- Biesta, G. (2017). *The Rediscovery of Teaching*, New York: Routledge
- Brederode, D. van (2013). *De ziel onder de arm. Over aandachtig leven*, Amsterdam: Em. Querido's Uitgeverij BV
- Langeveld, M.J. (1968). *Beknopte theoretische pedagogiek*, Groningen: Wolters-Noordhoff N.V.
- Levinas, E. (1987). *Het menselijk gelaat*. Essays van Emmanuel Levinas (herziene druk). (O. de Nobel & A. Peperzak, vert.), Uitgeverij Ambo b.v.

BLOG *Pesten mag niet, maar ik zeg nu even niets...*

Waarnemen van wat er gebeurt, aandacht hebben voor bijzondere momenten en dit 'laten' gebeuren. Arjan Moree ziet in zijn klas een meisje in tranen. En laat dit moment niet aan zich voorbijgaan.

‘Anna heeft een puntneus,’ hoor ik op de gang terwijl ik aan kom lopen bij het lokaal. In het lokaal tref ik een huilende Anna aan. Omringd door een aantal verontwaardigde vriendinnen. Anna vertelt me door de tranen heen over haar pestverleden. Die puntneusopmerkingen heeft ze al jarenlang gehoord en doen haar pijn. Deze les gaat anders lopen dan ik vooraf bedacht had, dat wordt me al snel duidelijk.

Het raakt me om een meisje dat nog maar pas in haar nieuwe klas zit zo in tranen te zien en ik begin het gesprek met de klas. De groep voelt aan dat er iets niet helemaal in orde is wanneer ik begin, het is doodstil. ‘Het raakt me om te zien dat één van jullie hier in tranen op haar stoel zit. Ik wil een groep zien die gelukkig is en wanneer één van jullie dat niet is kunnen we niet spreken van een gelukkige groep. Wat is er gebeurd?’

Direct volgt er een reactie van Danny: ‘Ik heb het zeker weer gedaan.’ Zichtbaar geïrriteerd komen deze woorden eruit. De spanning is voelbaar en geëmotioneerd vertelt Danny verder. ‘Op de basisschool werd ik altijd gezien als degene die aan het pesten was. Dat heb ik ook wel gedaan, maar ik wil dat niet meer,’ vertelt hij, zichtbaar zijn tranen wegslikkend.

Vaak heb je bij pestgedrag de neiging om er bovenop te willen zitten, het direct aan te willen pakken. Dat mag niet, dus moet het aangepakt worden. Désanne van Brederode sprak op de onderwijssavond van 6 september over het belang van wakkerheid in het leven. Waarnemen van wat er gebeurt, aandacht hebben voor deze

bijzondere momenten en dit laten gebeuren. Zonder als docent teveel te sturen in dit proces, zonder de gedachte dat alles altijd goed moet gaan. Deze woorden gaan tijdens deze les weer door mijn hoofd. Ik besluit vooral waar te nemen, en het gesprek aan de leerlingen te laten.

Anna vertelt tussen het snikken door over haar verleden op de basisschool. Ze weet echt wel dat ze die puntneus heeft, maar heeft daar gedurende haar hele periode op de basisschool nare opmerkingen over gehoord. Dat maakt haar extra gevoelig voor ook maar de kleinste opmerking hierover. De klas luistert naar Anna, vriendinnen slaan een arm om haar heen.

‘Maar zo bedoelde ik dat helemaal niet,’ reageert Danny. Zoekend naar woorden om een excuus te maken worstelt hij met zichzelf. ‘Bij ons in de klas werd er heel veel gepest, eigenlijk was het helemaal geen leuke groep. Daarom ben ik nu ook de enige hier op school, de rest is allemaal naar een andere school gegaan. Ik maak alleen veel grapjes,’ vervolgt hij zijn verhaal. De klas luistert ook doodstil naar Danny.

Het gesprek loopt nog even door en we besluiten met elkaar om voorzichtig te zijn met opmerkingen over anderen. We besluiten Danny te helpen met zijn grapjes, aan te geven wat wel of niet meer grappig is.

‘Maar wat voor de één grappig is, kan bij de ander veel pijn doen,’ valt Jessica het gesprek binnen. Danny geeft aan dit te weten, maar dit niet altijd te herkennen. Hij legt een mooie hulpvraag neer in de groep. Anna is weer een beetje gekalmeerd en voelt zich gesteund door de groep. ‘Dit was zo’n moment Danny. Jouw opmerkingen maakten mij verdrietig, ook al weet ik nu dat je het niet zo bedoelde.’ Het gesprek loopt nog even door en we besluiten met elkaar om voorzichtig te zijn met opmerkingen over anderen. We besluiten Danny te helpen met zijn grapjes, aan te geven wat wel of niet meer grappig is.

Mijn rol in het hele gesprek is beperkt gebleven tot de eerste opmerking en vraag aan de groep. Daarna heb ik me teruggetrokken en vooral gezien wat er gebeurde tussen leerlingen die open stonden voor elkaar, die met respect luisterden naar elkaar. Alle leerlingen willen een prettige tijd op school en hebben echt wel door hier een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor te dragen. Die verantwoordelijkheid moeten we de leerlingen ook durven geven.

De woorden van Kanamori waarmee ik het gesprek opende hadden een duidelijk effect op de groep. Het was dit keer niet aan mij om het probleem op te lossen zoals ik vaak wel geneigd ben om te doen. Volwassenen hoeven het kind niet iedere keer te redden, verzekerde Désanne van Brederode ons. Gelukkig was ik wakker genoeg om me deze woorden te herinneren en hebben de leerlingen zelf in een heel mooi gesprek gezorgd voor meer verbondenheid in de groep.

Arjan Moree is docent geschiedenis op PENTA College CSG Scala Rietvelden in Spijkenisse.

BLOG *Waar vind je de moed om licht te laten schijnen op de lastige adventsvakjes met de duistere verhalen?*

‘Désanne had zich kunnen beperken tot een filosofisch onderlegde verhandeling over volwassenheid en spiritualiteit,’ schrijft pedagoge Jasja van den Brink. **‘Daarmee had ze ons de mooie voorkant van haar levenskalender laten bewonderen. Kijk, dit weet ik en waardeer mij voor wat ik weet.’** Maar ze bewandelde een ander pad. **‘Hiermee was ze een voorbeeld.’**

De mens als Adventskalender, dat is wat het meest was bijgebleven. Niet zoals die tegenwoordig verkrijgbaar is, met achter elk luikje eenzelfde soort chocolaatje, maar een met een mooie voorkant en achter elk luikje een ander plaatje. Een kalender die met het opengaan van elk luikje het verhaal van de afbeelding op de voorkant verdiept en verrijkt. Désanne's voordracht ademde de sfeer van zo'n zich telkens verdiepend Adventsverhaal. Het was een avond waarbij zij mij via de ingang van het hart in buik en hoofd wist te raken. Daarmee was ze een voorbeeld, van wat het is om werkelijk – spiritueel – volwassen te zijn.

'Zwart geeft kleurkracht', zegt mijn schilderlerares altijd. Zo is het ook met het leven zelf. De ervaringen die we lastig, moeilijk of onverteerbaar vinden, raken ons en zetten vraagtekens bij het denken en voelen over onszelf en onze positie in de wereld. En ze geven extra perspectief en kleur aan de ervaringen die we als positief ervaren. Een 'makkelijk' kind in de klas vraagt vrijwel niets extra's van jouw kunnen. Een 'lastig' kind in de klas daagt je als leerkracht uit om je eigen perspectief en handelen onder de loep te nemen, om vraagtekens te zetten bij jouw 'normaal', om kwetsbaar te zijn in het niet-weten en de grenzen van jouw kunnen op te rekken. En yes, wat een feest als dat – met vallen en opstaan – lukt.

Niemand kiest voor een burn-out. Maar als het feit daar is zijn er twee keuzes. Je kunt op de bank afwachten tot je energie weer op peil en je zelfbeeld weer op orde is. Een renovatie van de voorkant van je kalender. Of je kunt nagaan achter welke 'luikjes' die verhalen schuilen die ertoe geleid hebben dat deze ervaring nu onderdeel van jouw leven uitmaakt.

Waar vind je de moed om licht te laten schijnen op de lastige adventsvakjes met de duistere verhalen? Dat stuk van je kindertijd dat je wellicht liever vergeet? Dat deel dat vertelt dat jij ook woedend, somber, onredelijk kan zijn? Dat vakkundig verborgen luikje dat pardoes je zorgvuldig geconstrueerde zelfbeeld aan diggelen smijt?

Het leven biedt ons de mogelijkheid om onszelf op steeds diepere lagen te leren kennen. En vanuit die zelfkennis de ander steeds beter te verstaan. In Japan noemen ze dit *Kintsukuroi*: de kunst van het repareren van gebroken aardewerk met gouden lijm. De bereidheid om je imperfecties en gebrokenheid te omarmen, omdat het juist dat is wat je uniek, volmaakt en menselijk maakt.

Dat is wat voor mij volwassenheid inhoudt: verantwoordelijkheid nemen voor je totale zelf, voor alle stukken die van jou zijn, de donkere en de lichte.

Dat is wat voor mij volwassenheid inhoudt: verantwoordelijkheid nemen voor je totale zelf, voor alle stukken die van jou zijn, de donkere en de lichte. Dat hoeft niet zwaar te zijn. Het kan ook de toestemming aan jezelf zijn om te mogen spelen. Spiritualiteit veronderstelt eenheid, dat alles verbonden is. Ik - met al mijn donkere en lichte kanten en van daaruit de ander en de wereld met zijn mooie en minder mooie kanten. Soms dwingt het leven ons ongeziene kanten van onszelf te ontwikkelen. Die weg kan donker en onbekend zijn, ertoe leiden dat je wanhopig op je knieën in het duister rondtast, op zoek naar dat lichtpuntje.

Met Advent wordt er tot viermaal toe een kaars aangestoken om in het toenemende duister de herinnering aan het zich uitbreidende licht levend te houden, totdat op Eerste Kerstdag de vijfde kaars aangestoken mag worden. Op de dag van de nieuwe geboorte, als het kind, de verlosser er is. Zo kunnen wij ons licht opsteken bij de ervaringen van ons jongere zelf, opdat ons nieuwe, steeds completere zelf geboren kan worden.

Jasja van den Brink is pedagoog, onderwijsbegeleider en moeder van drie kinderen in de basisschoolleeftijd.
jasjavdbrink@gmail.com

HET BLOGGERSCOLLECTIEF

Anke Niessen, Jasja van den Brink en Arjan Moree maken deel uit van het bloggerscollectief van NIVOZ-platform hetkind, een groep schrijvende leraren en docenten, schoolleiders en andere onderwijsbetrokkenen die elkaar verhalen vertellen en in gesprek zijn over hun onderwijspraktijk, over hun ontwikkeling en over het overkoepelende jaarthema 'Volwassenheid'.

Vanuit het bloggerscollectief van NIVOZ-platform hetkind zijn er meer blogs geschreven over het thema. U vindt ze hier, met een link naar de site.

- ▶ [Volwassen-zijn als ideaal: 'Tegenover de nukkige bestuurder, voel ik me klein worden. Maar ik herpak me.'](#) ~ [Femmy Wolthuis](#)
- ▶ [Het kind en de volwassene die je bent. Wie zit in wie verstoep?](#) ~ [Rob Bekker](#)
- ▶ ['Volwassen zal ik nooit worden, zelfs niet als ik het al ben'](#) ~ [Marre Taal](#)
- ▶ [Volwassenheid kreeg een diepere betekenis.](#) ~ [Nynke Bos](#)

Zie: www.hetkind.org

LEGITIMATIE Biesta over de pedagogische opdracht

De studieclub bij NIVOZ boog zich de afgelopen maand over het meest recente werk van Gert Biesta, leerstoelhouder op de Universiteit van Humanistiek. Het eerste hoofdstuk van zijn laatste boek *The Rediscovery of Teaching* werd door Luc Stevens samengevat. Daarin wordt ingezoomd op de pedagogische opdracht, waarop NIVOZ zich richt en leraren en schoolleiders wil ‘onderwijzen’ en sterken.

Let op: dit is een ingekorte versie van een uitgebreide samenvatting die op nivoz.nl terug te vinden is.

Voor NIVOZ is de pedagogische opdracht dat leraren en schoolleiders verantwoordelijkheid dragen om jonge mensen in hun gang naar volwassenheid uit te dagen en te ondersteunen – met andere woorden: op te voeden. Dat wil zeggen dat zij zich met hun leerlingen verbinden, zich door hen laten aanspreken, en richting en inhoud geven aan het proces van volwassen worden.

Deze veronderstelling wordt niet zonder meer onderschreven, zeker niet op beleidsniveau waar men lange tijd ‘onderwijs’ en ‘opvoeding’ ontkoppelde, en opvoeding van kinderen exclusief aan de ouders werd toebedeeld. Deze ont koppeling lijkt echter onhoudbaar. Immers alleen al door hun ‘aanwezigheid’ laten leraren kinderen en jongeren ervaren wat zij onder volwassenheid verstaan. Maar wat houdt die pedagogische dimensie als opdracht dan in? We bespreken Biesta’s principiële antwoord aan de hand van zijn eerste hoofdstuk uit *The Rediscovery of Teaching*.

Volwassenheid als kwaliteit van bestaan

Biesta start zijn eerste hoofdstuk met een veelzeggende linguïstische oefening, waarmee hij wil aangeven dat opvoeden niet zomaar een taak (*a task*) of een job is, maar een verantwoordelijkheid. Hij verwijst naar de Duitse woorden (*Auf*)gabe en (*Auf*)trag, in het

Nederlands (*op*)gave en (*op*)dracht. (*Auf*)gabe en (*op*)gave verwijzen naar wat een leraar of opvoeder gezien zijn positie is gegeven, is toebedeeld. (*Auf*)trag en (*op*)dracht verwijzen naar de consequentie van deze gift: de verantwoordelijkheid die daarmee onlosmakelijk is verbonden: je moet het ook willen dragen.

Al snel in het eerste hoofdstuk komt Biesta tot een definitie van de pedagogische opdracht:

“... de pedagogische opdracht houdt het wekken van het verlangen in een andere mens in, om in én met de wereld op een volwassen (‘grown-up’) manier te willen bestaan (‘exist’), dat wil zeggen als subject” (p.7, vertaling LS).

Met de keuze van het woord exist geeft Biesta aan niet zozeer geïnteresseerd te zijn in wie iemand is (identiteit), maar hoe iemand is – zijn ‘subjectiviteit’ of de kwaliteit van zijn bestaan. Dit is voor hem de eerste poot waarop zijn begrip van de pedagogische opdracht staat: het subject zijn van de mens.

De tweede poot is in zekere zin het antwoord op de ‘hoe-vraag’: volwassenheid als bijzondere kwaliteit van bestaan (grown-upness), door Biesta per definitie gezien in relatie tot de andere mens en het andere.

“Wat een volwassen manier van bestaan onderscheidt van een niet volwassen manier is dat in de volwassen manier het anders zijn en de integriteit van wat en wie ander(s) is wordt erkend, terwijl in de onvolwassen manier dit niet ‘op de radar’ is.” (p.8).

De vrijheid die een ander (of het andere) wordt gelaten is voor Biesta wezenlijk. De mens zou zichzelf niet als de navel van de wereld moeten zien, de ander en het andere als een verlengstuk van zichzelf – dat is infantiel (p. 16).

Het midden houden

De titel van deze paragraaf gaat over de weerstand die onze initiatieven kunnen oproepen, hoe we daar mee omgaan, en wat daarin meer of minder wenselijk is – waarbij destructie verwijst naar dat laatste. Belangrijk voor Biesta is hier dat de mensen of de dingen die ons handelen weerstand bieden, recht van bestaan in zichzelf hebben, dat hun integriteit met andere woorden door ons gerespecteerd behoort te worden. Hoe hiermee om te gaan? Biesta zoekt een antwoord tussen twee uitersten.

Het ene uiterste is onze wil willen opleggen aan de wereld met als mogelijk gevolg destructie van wie of wat weerstand bood, in elk geval van de integriteit hiervan. Het andere uiterste is dat het subject zichzelf terugtrekt van de wereld, zich ontkoppeld en in isolement zichzelf teniet doet, niet meer in en met de wereld bestaat. Biesta pleit voor een bestaan tussen deze twee uitersten een pleit voor het midden (*the middle-ground*).

“Zij (de uitersten) markeren het midden, waar bestaan – een wereldlijk bestaan, een bestaan in en met de wereld – mogelijk is en letterlijk plaats vindt. We kunnen dit midden begrijpen als dialoog, zolang we niet denken aan dialoog als conversatie, maar als een vorm van bestaan, een manier van samen zijn die recht doet aan alle betrokken belanghebbenden of belangen” (p.14).

Biesta erkent dat dat midden geen gemakkelijke plaats is. Je moet je voortdurend verhouden tot krachten en belangen die niet de jouwe zijn, maar evengoed onontkoombaar. Het is de plaats waar het leven zich moet kunnen afspelen, alternatieven zijn er niet, behalve dan handelen dat ons tot een van de uitersten voert. Het is het verlangen naar dit midden, dat wij in onze kinderen moeten wekken. Het verlangen in en met de wereld te zijn, het verlangen naar de uitdaging van het volle leven (het maken van de beweging naar wie en wat ander(s) is), en de volle verantwoordelijkheid. Dat is de pedagogische opdracht.

Biesta definieert volwassenheid in de context van het proces van opvoeden en onderwijzen als het onderscheid willen maken tussen wat wordt *gewenst* en wat *wenselijk* is. ‘Opvoeden’ wordt hier door Biesta gezien als interruptie, als het geven van een wending aan het streven naar wat gewenst wordt in de richting van wat wenselijk is. Biesta is uitgesproken in wat zich manifesteert als onvolwassen, als *non-grown-up*, als egocentrisch, of in de woorden van Levinas als egologisch: de logica van het ego volgend.

Interruptie, uitstel en onderhoud

Volgens Biesta moet het interruptieprincipe niet worden verstaan als een veroordeling van het handelen van leerlingen of als een rechtstreekse aanwijzing van wat gewenst is, van hoe het zou moeten. Interruptie mag geen *moraliseren* worden. Het onderscheid tussen wat gewenst wordt en wat wenselijk zou zijn moet een levende vraag voor een kind of een leerling worden, moet niet op voorhand van een antwoord door de volwassene worden voorzien. Hier voegt Biesta een nieuw begrip in: uitstel of opschorting (*suspension*) van het antwoord. Uitstel in tijd en ruimte om gelegenheid te bieden om in contact te komen met je verlangens (*desires*), ze zichtbaar en daardoor hanteerbaar te maken, zodat er mee gewerkt kan worden. Met andere woorden: het kind wordt op die manier *subject* of onderwerp van zijn verlangens en blijft zodoende hieraan niet onderworpen (*subjected*), blijft niet lijdend voorwerp. Het neemt zijn verlangens in de hand, zodat een “ongedwongen herschikking van verlangens” (p.18) kan ontstaan.

Dit proces van voortdurende afweging van enerzijds verlangens en anderzijds de wenselijkheid daarvan, en het voortdurend moeten hanteren van weerstand, is een niet geringe opgave voor het kind. Zeker wanneer we beseffen dat het proces van het omgaan met weerstand het midden moet houden tussen de uitersten van zelf-destructie en destructie van je omgeving.

Biesta voert in dit verband een derde begrip in: *sustenance* (ondersteuning en onderhoud). De opvoeder draagt de verantwoordelijkheid om het verlangen in het kind te wekken om op een volwassen

manier in en met de wereld te bestaan. Dat vraagt van hem of haar dat hij of zij het kind steunt in het verlangen om dat moeilijke midden te bewaren (*the difficult middle ground*).

Luc Stevens is wetenschappelijk directeur van NIVOZ en emeritus hoogleraar orthopedagogiek
l.stevens@nivoz.nl

- Biesta, G. (2017), *The Rediscovery of Teaching*. Taylor and Francis Ltd.

Het boek *Rediscovery of Teaching* zal in het voorjaar van 2018 in een Nederlandse versie verschijnen, door uitgeverij Phronese.

[Meer informatie.](#)

MEER...

LEZEN EN BESTUDEREN

- ▶ Crowell, S. en Reid-Marr, D. (2013), *Emergent Teaching, A Path of Creativity, Significance, and Transformation*, Rowman & Littlefield
- ▶ Brederode, D. van (2013). *De ziel onder de arm. Over aandachtig leven*, Em. Querido's Uitgeverij BV.
- ▶ Scharmer, O. (2010). *Theorie U. Leiding vanuit de toekomst die zich aandient* (G. Brongers & M. Emmerich, vert.), Uitgeverij Christofoor
- ▶ Nhat Hanh, T. & Weare, K. (2017). *Happy Teachers Change the World. A Guide for Integrating Mindfulness in Education*, Parallax Press
- ▶ Reybrouck, D. van & d'Ansembourg, T. (2017). *Vrede kun je leren*, De Bezige Bij
- ▶ Duijndam, V. (2011). *Thuiskomen in de klas. Spiritualiteit in het onderwijs*. Ten Have.

AGENDA

NIVOZ-jaarprogramma

We hebben het begrip ‘volwassenheid’ uitgewerkt aan de hand van zeven te onderscheiden deelthema’s die met elkaar de inhoud van het NIVOZ- jaarprogramma 2017-2018 vormen. De bijbehorende Onderwijsavonden en Masterclasses – met inhoud, tijden en kosten – vindt u achter de link. Ze vinden in Driebergen plaats, op landgoed De Horst, tenzij anders vermeld.

Spiritueel perspectief – september

- Terugblik Onderwijsavond 6 september: Désanne van Brederode – Handle with care.
- Terugblik Masterclass 26 september: Suzanne Niemeijer – ‘Ontspannen en gelukkig voor de klas staan, hoe doe je dat?’

Democratisch perspectief – oktober/november

- Onderwijsavond 5 oktober: Iliass el Hadioui – Gelijke kansen in ‘super-diverse’ klassen.
- Masterclass 1 november: Eva Klooster – Hoe komen we tot gelijke kansen voor alle jongeren?

Maatschappelijk perspectief – november/december

- Onderwijsavond 15 november: Hans Boutellier – Waardenvol opvoeden in een improvisatiemaatschappij.
- Masterclass 18 april 2018: Eddie Denessen – Differentiatie, ofwel hoe ga je verantwoord om met verschillen in de klas?
- Masterclass 22 november in Roermond: bezoek aan Synergieschool, met lezing Rob Martens – Een nieuwe onderwijspraktijk onder de loep
- Theatervoorstelling 27 november in Amsterdam: Kings of War jr. Toneelgroep Amsterdam & NIVOZ – Exclusief voor leraren, scholleiders en onderwijsbetrokkenen.
- Boekevent 13 december: Wouter Pols over pedagoog Klaus Mollenhauer: Vergeten Samenhang: over cultuur en opvoeding.

Filosofisch-ethisch perspectief – januari/februari 2018

- Onderwijsavond 11 januari: Joep Dohmen – Bildung in het onderwijs.
- Masterclass 24 januari: Wouter Sanderse – Volwassenheid als voortreffelijkheid
- Masterclass 14 februari: Daan Roovers – Mensen maken. Nieuw licht op opvoeden... tot volwassenheid

Psychologisch perspectief - februari/maart 2018

- Onderwijsavond 7 maart: Jan Derksen - Een bijdrage van het onderwijs aan de preventie van psychische aandoeningen: feit of fictie?
- Masterclass 15 maart: Jan Bransen – Onvolwassenheid als excuus

Perspectief van het curriculum - april/mei 2018

- Masterclass 5 april in Leiden: Verwondering en onderbreking in het curriculum van de school
- Onderwijsavond 12 april: Arjen Wals – Duurzaam ontplooien in een on-duurzame wereld.
- Masterclass 30 mei in Rotterdam: Iedereen is leraar, film van Maarten Stuifbergen & bezoek Basisschool De Kleine Wereld.

Perspectief van de opvoeding tot volwassenheid - mei/juni 2018

- Onderwijsavond 6 juni: Gert Biesta & Luc Stevens – Volwassenheid gewogen. Onderwijs op menselijke maat.
- Masterclass juni: wordt nog bekend gemaakt

OVER NIVOZ

In de praktijk van onderwijs en opvoeding is er een groeiende behoefte aan pedagogisch denken, pedagogische reflectie en betekenisvolle pedagogische theorie. Stichting NIVOZ – dat een ANBI-status (Algemeen Nut Beogende Instelling) bezit en dus zonder winstoogmerk opereert – is op dit moment een van de belangrijke plaatsen waar in deze behoefte wordt voorzien.

NIVOZ sterkt leraren en schoolleiders in de uitvoering van hun pedagogische opdracht. Ze opereert vanuit vier pijlers:

- **Denktank:** expertisecentrum, onderzoek en leerstoel
- **Opleidingen:** pedagogische tact/leiderschap/verdieping en coalitie
- **Podium:** onderwijsavonden, masterclasses, symposia, lezingen
- **Platform hetkind:** inspiratie en legitimatie via online publicaties

Luc Stevens (1941) is founding father van stichting NIVOZ (Nederlands Instituut voor Onderwijs- en Opvoedingszaken). In 2003 – na zijn emeritaat als hoogleraar orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht – richtte hij NIVOZ op vanuit een rotsvast vertrouwen in menselijke ontwikkeling; dat we voor onze ontwikkeling van nature zijn toegerust. De pedagogische visie van Stevens is geïnspireerd door en heeft zich ontwikkeld tijdens zijn werk met kinderen met leer- en motivatieproblemen, maar is net zo relevant voor ieder ander kind.

Inmiddels hebben vele wetenschappers, leraren en schoolleiders bijgedragen aan de ontwikkeling van NIVOZ. Het is daarmee een plaats voor studie, bewustwording, bezinning en dialoog. Vanuit de overtuiging dat ieder mens verbonden en verantwoordelijk in de wereld kan staan. Het onderwijs heeft een maatschappelijke verantwoordelijkheid om een bijdrage te leveren aan het verwezenlijken van deze pedagogische doelstelling.

NIVOZ-leerstoel

Onderwijspedagoog Gert Biesta is per 1 april 2016 benoemd tot bijzonder hoogleraar Pedagogische dimensies van onderwijs, opleiding en vorming aan de Universiteit voor Humanistiek. Deze leerstoel is gevestigd door stichting NIVOZ. Met de leerstoel wil Biesta/

NIVOZ/UvH verder onderzoeken hoe pedagogisch denken een zinvol perspectief kan bieden op de uitdagingen, waar het onderwijs in onze samenleving in de 21e eeuw voor staat. Daarbij ligt er een belangrijke uitdaging om de (inter)nationale pedagogische traditie bij de tijd te brengen.

Directie: Luc Stevens (wetenschappelijk directeur) & Gabrielle Taus (directeur).

Office en secretariaat: Jetty van der Grift.

Maatschappelijk perspectief en netwerken: Nickel van der Vorm.
Medewerkers: Hartger Wassink, Maartje Janssens, Geert Bors, Wim van Werkhoven, Annonay Andersson, Joyce van den Bogaard en Rikie van Blijswijk.

Opleidingen: Ellen Emonds, Suzanne Niemeijer, Merlijn Wentzel, Ton van Rijn, Martijn Galjé, Gerard de Jong, Marleen van der Krogt, Anniek Verhagen en Mascha Enthoven.

Externe communicatie/marketing/publicaties: Rob van der Poel.

Bestuur:

Edith Hooge (voorzitter): hoogleraar Onderwijsbestuur en vice-decaan bij Tias School Business & Society; Jozef Kok (secretaris): oprichter en voormalig adviseur PO Raad, lector Fontys; Janneke Stam: voormalig rector Montessori College in Nijmegen; Ton Duif: voormalig voorzitter Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS).

Contact

Algemeen telefoonnummer: 0343-556750

Algemeen secretariaat en office: info@nivoz.nl

Bezoek en postadres NIVOZ / hetkind

De Horst 1 (landgoed De Horst, gebouw Vossesteyn)
3971 KR Driebergen

Twitter: [@nivoz](https://twitter.com/nivoz) [@hetkind](https://twitter.com/hetkind)

Facebook: [hetkind](https://www.facebook.com/hetkind), [pedagogische tact](https://www.facebook.com/pedagogische.tact) en [NIVOZ-forum](https://www.facebook.com/nivozforum)

www.nivoz.nl • www.hetkind.org • www.pedagogischetact.nl

COLOFON

NIVOZ-uitgave

(e-book en print)

Volwassenheid vanuit spiritueel perspectief

Nummer 1, september 2017

Samenstelling en coördinatie: Annonay Andersson, Maartje Janssens en Rob van der Poel.

Redactionele bijdragen: Geert Bors, Hartger Wassink, Suzanne Niemeijer, Anke Niessen, Arjan Moree, Jasja van den Brink, Luc Stevens, Joyce van den Bogaard, Jetty van de Grift, Walter Immink, Ruth Besselink, Elanor Numan, Lianne den Oude, Femmy Wolthuis, Marre Taal, Nynke Bos en Rob Bekker.

Vormgeving: De Ruimte ontwerpers (Mark Schalken, Albert Hennipman).

Fotografie: Ted van Aanholt.

Coverfoto en pagina 2: Philippe McIntyre.

Illustraties: Eline Stolp (docente op UniC).

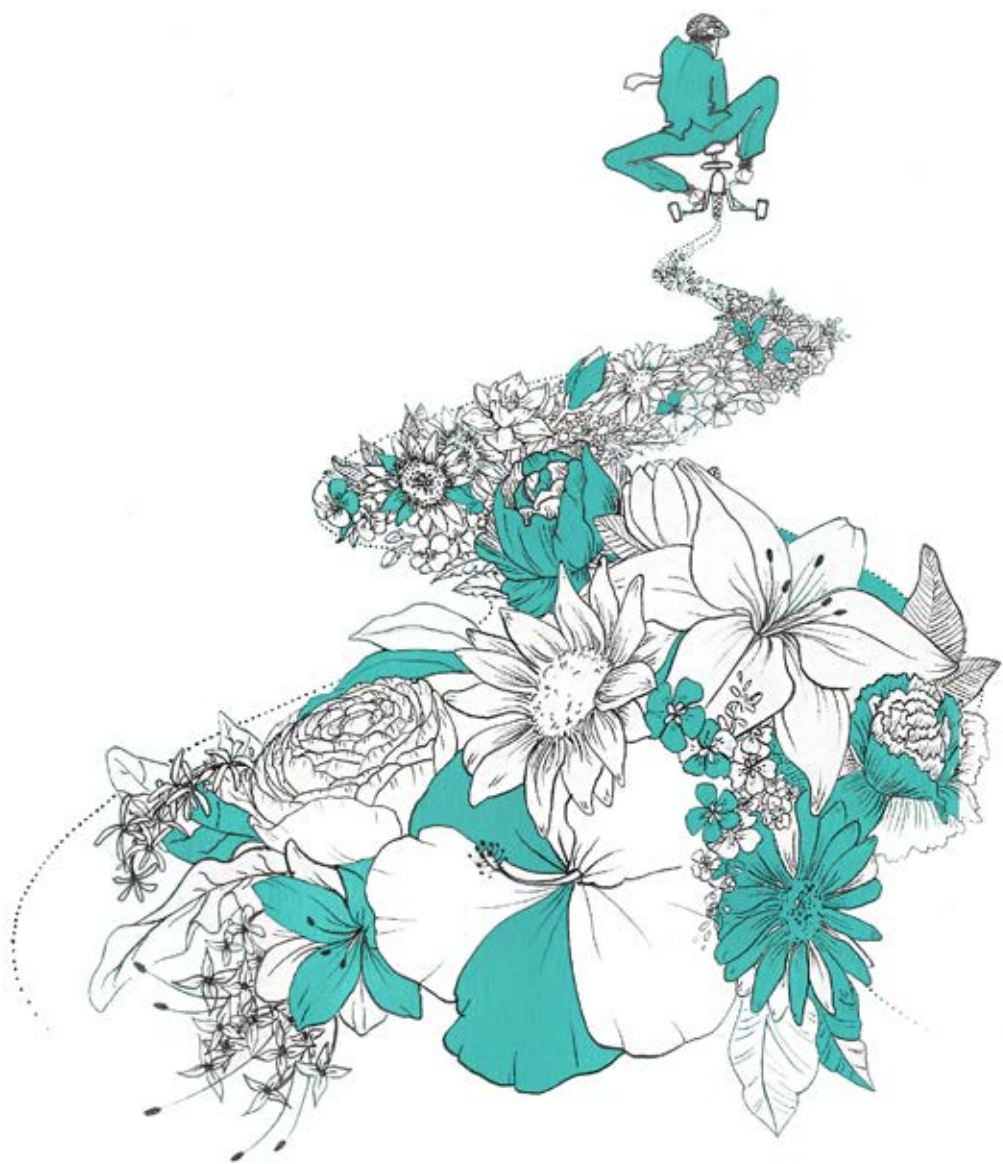
Dit e-book is geschreven voor leraren, schoolleiders en alle onderwijsbetrokkenen. Het is gratis te downloaden via de website van NIVOZ, www.nivoz.nl/ontvang-e-book/

Stichting NIVOZ, De Horst 1, 3971 KR Driebergen

E-mail: redactie@hetkind.org en info@nivoz.nl

www.nivoz.nl, www.hetkind.org.

NIVOZ zal dit schooljaar 2017-2018 een serie van zeven nummers uitbrengen rondom het jaarthema Volwassenheid. Een gedrukte versie is voor 5 euro te verkrijgen op Onderwijsavonden, Masterclasses en op andere podia waarbij NIVOZ is betrokken. Voor vijf of meer gedrukte exemplaren kunt u contact opnemen met NIVOZ. Via mailadres info@nivoz.nl

stichting **nivoz**

www.nivoz.nl
www.pedagogischetact.nl
www.hetkind.org

